دیاری بکەن هاتووچۆی ئەویٚ بکەن، ئەمانە هەمووی دەکرا.

خۆ ئەگەر ستالین نەمردبایە ئەم نامەیە نەدەگەیشت، نە بارزانی لەژێر چاودێری و کۆنترۆڵ دەهاتە دەرێ و، نە دەیتوانی بگەڕێتەوە ولات، هەندێ جار مرۆڤ سەری سوڕ دەمێنێت کە بارزانییەکان چۆن تەحەمولی ئەم ژیانە نالەبارەیان کردووە.

لەم نامەیەدا جەلال تاڵەبانی کە نازناوی پیرۆت بووە سۆڤیەتی وەک پاڵپشتی گەلانی چەوساوە و دۆستی هەرە گەورەی کورد لە قەڵەم داوە، ئەم وتەیە دەربڕینی هەست و هیوای گەلی کورد بوو، تا ڕووخانی سۆڤیەت؛ بەلام هیچ شتێک کاری نەکردە سەر سۆڤیەت تا هەڵوێستی خۆی بەرامبەر بە کورد بگۆڕێ.

لە نامەیەکی تری جەلال حیسامەدین تاڵەبانیدا دووپاتی ئەوە دەکاتەوە (ڕێکەوتی ١٩٥٧/٧/٣٠ هەمان سەرچاوە) کە نەیانتوانیوە پێوەندیی پێویست بە بارزانییەوە بکەن و، ماوەیەکی دوورودرێژ لە یەکتر بێ خەبەرن و، داوا لە بارزانی دەکات کە لە بیروڕا و ڕێنوێنییەکانی خۆی و هاوڕێیانی سۆڤیەت ئاگەداری بکەنەوە، بەلام مخابن.

لەلایەکی ترەوە داوا لە بارزانی دەکات بڕوا بەهاوڕێیانی پارتی کۆمۆنیستی یەکەتی سۆڤیەت بهێنێت تا بۆ ناردنی وەفدێکی حزبی (مەبەست پارتییە) پەسندایەتی وەربگرێت؛ بەلام...

لەم بەڵگەنامانەدا کە بۆ جاری یەکەمە بلاودەبنەوە، هەڵوێست و ڕوانگەی فەرمانبەرانی دیپلۆماسی و سوپایی و هەندێ لە کاربەدەستانی سۆڤیەتی لە ئێراندا بەرامبەر بەکێشەی کورد دەردەکەوێت (لێرە بۆچوونیان بەرامبەر بەو کوردە تێکۆشەرانە و لە سەرەوەی هەموویان مستەفا بارزانی دیار دەبێت و خۆی دەنوێنێت). گەرچی سۆڤیەت هەر لە سەرەتای شۆڕشی ئوکتۆبەرەوە (١٩١٧) هەڵوێستێکی نالەباری سەبارەت بەخەباتی گەلی چەوساوەی کورد گرتووەتە بەر بەهۆی پێوەندی باشی لەگەڵ تورکیا و ئێراندا. بەتایبەتی لەگەڵ ئەتاتورک و ڕەزا شا خۆی لە کێشەی کورد نەداوە و، لە زۆر بەڵگە و دۆکیومێنتدا گەلالە و دروشمی سەربەخۆیی کوردستانیان بەپیلانێکی ئیمپریالیزم ناوبردووە. گوایە لە داهاتوودا ئەگەر کوردستان ببێتە دەوڵەتێکی سەربەخۆ دەبێتە پێگەیەکی سوپایی بۆ ولاتانی ڕۆژئاوا دژی سۆڤیەت، تا شەڕی دووەمی جیهانی ئاوڕێکی لەم گەلە هەژارە نەداوە سەرەڕای ئەوەی سەرکردەکانی کورد لە هەموو پارچەکانی کوردستان زۆرجار دەستیان بۆ ڕێبەرانی سۆڤیەت درێژ کردووە و داوای یارمەتییان کردووە، کە شەڕی دووەمی جیهانیش دەست پێ دەکات و سوپای سوور دێتە ئێران و لە بەشێکی کوردستاندا هەندێ لە کەرتەکانیان جێگیر دەبێت، بەپێی ڕاپۆرتەکانی فەرمانبەرانی سۆڤیەت لە ئێران هەر گەلی کورد بووە کە بەئاشکرا و چالاکانە بەهانایانەوە دەچن و لە هیچ یارمەتییەکی ماددی و مەعنەوی دریغی ناکەن. ئەگەر لە شوێنەکانی تری ئێراندا سوپای ڕەزا شا بۆ ماوەیەک بەرەنگاری سوپای سوور بوون، لە کوردستاندا زۆربەی سەرکوتکەرانی سەر بەسوپای ئێران بەدەستی خەڵک چەک کران، ئەگەر لە ئێران لە هەندێ شوێن دژی سوپای سوور خراپکاری دەکرا، لە کوردستاندا ڕێژیمی ئێران نەیتوانی ئەم پیلانە

جێبەجێ بکات، لە کوردستان کەس نەیدەوێرا پشتیوانی لە فاشیزمی ئەڵمان بکات. سۆڤیەت و ئینگلیز و ئەمریکاش نیازیان ئەوە بوو، ئەگەر تورکیا کەوتبایە شەڕ دژی هاوپەیمانان، کورد چەکدار بکەن و دژی تورکیا بەکاریان بێنن. بەکورتی پشتیان بەکوردی ئێران و تورکیا بەستبوو، لە کوردستانی باشووریشدا (عێراق) لە کاتی فەرمانڕەواییی ڕەشید عالی گەیلانی کە بەئاشکرا لایەنگیریی فاشیەتی دەکرد، هیوایەکی گەورەیان بەکوردی ئەوێ بەستبوو (بۆ ئەوەی دوور نەکەوینەوە ئەم بابەتە بۆ کاتێکی تر هەڵدەگرین).

بەهاتنی کوردە شۆڕشگێڕەکانی کوردستانی باشوور وەک میرحاج و هەڤاڵەکانی و، دواتر مستەفا بارزانی، لە کوردستانی ڕۆژهەڵات (ئێران) چاویان بەکاربەدەستانی سۆڤیەتی دەکەوێت، وتووێژی میرحاج لەگەڵ کاربەدەستانی سۆڤیەت و، نامەی بارزانی بۆ ستالین و مۆلەتۆڤ و، هەروەها مەبەستی هاتنیان لە دۆکیومێنتەکاندا دەردەکەوێت، پێویست بە شیکردنەوەیان ناکات؛ بەڵام پێویستە بگوترێت کە ئینگلیز لەسەرکوتکردنی شۆڕشی کورد لە کوردستانی باشووردا ڕاستەوخۆ دەستی هەبوو و لای کەسیش ئەم ڕاستییە شاراوە نییە، هەرچەند بارزانی وەک سەرکردەیەکی شۆڕش داوا لە ئینگلیز دەکات واز لە شەڕی دژی کورد بێنێت و داوایش لە سۆڤیەت دەکات (وەک هاوپەیمانێکی ئینگلیز) کە نەهێڵێت چیتر سوپای ئینگلیز و باڵەفڕە شەڕکەرەکانی دژی کورد بەکار بهێنرێت، گەرچی زاتسیێڤ باڵیۆزی سۆڤیەت لە بەغدا بەوردی لەسەر ڕووداوەکانی کوردستانی باشوور کاربەدەستانی سۆڤیەت ئاگادار دەکاتەوە، جێی داخە بارزانی بەپیاوی ئینگلیز دادەنێت و هاتنەکەیشی بۆ ئاژاوەنانەوە لە قەڵەم داوە و داوای دەرکردنیشی دەکات، پێش ئەوەی چارەنووسی گەلی کوردیان لە پێش چاو بێت، پێش ئەوەی بارزانی وەک سەرکردەیەکی شۆڕشی کورد لە بەشێکی کوردستان بناسرێت و مۆری ئەم تاوانەیشی هەرپێوە دەبێت تا دێتە سۆڤیەت و تا لە سۆڤیەتیش دەگەڕێتەوە. تاوانبار کردنی بارزانی لەلای فەرمانبەرانی سۆڤیەت بیانوو بوو، خۆکێشانەوە بوو، بۆ ئەوەی پشتیوانی یان ئاوڕدانەوەیەک لە کورد نەکەن. لەم کەین و بەینەدا هەراوهۆریای چاپەمەنییەکانی عێراق و ئێران و تورکیا و ئینگلیز، جگە لەوەیش بەڕێگەی دیبلۆماسییەوە پاڵەپەستۆیەکی زۆر دەخەنە سەر سۆڤیەت (تەنانەت لە هەندێ کوردی ئێرانیش) کە نەک تەنیا ڕوو نەداتە بارزانی و هاوڕێیانی؛ بگرە وا لە بارزانی بکەن کە لەوێش نەمێنێت و دووربخرێتەوە. کاربەدەستانی ئازەربایجانی (هەم ئازەربایجانی سۆڤیەت و هەم ئازەربایجانی ئێرانیش) وەک باقرۆڤی سکرتێری پارتی کۆمۆنیستی ئازەربایجانی سۆڤیەت ڕۆڵێکی گڵاو و نامرۆڤانەیان دژی بارزانی و دژی بزووتنەوەی کورد بەگشتی هەبووە.

ڕەنگ بێت هەندێ کەس پاش نەمانی سۆڤیەت و تێپەڕبوونی ٥١ ساڵ بەسەر نووسینی نامەی بارزانی بۆ ستالین و مۆلەتۆڤ بەهەڵەی بزانن، یان ڕەخنەیەکی گەورەی لێ بگرن؛ بەڵام ڕاستییەکەی ئەوەیە، هەلومەرجی ئەوکاتە و سەرکوتکردنی بزووتنەوەی کورد و بۆمباران کردنی بارزانییەکان لەلایەن باڵەفڕەکانی سوپای ئینگلیزەوە، پشتیوانی کردنی ئەمریکا و ئینگلیز لە ڕێژیمی تاران، نەبوونی دۆستێک بۆ کورد کە یارمەتیی ماددی و مەعنەویی لێ وەربگرێت و... هتد، پاڵی بەبارزانییەوە نا ئەم

نامەیە بنووسێت. ئەوە بوو سۆڤیەت دروشم و لافی ئەوەی لێ دەدا کە پشتیوانی لە گەلانی بن دەست و چەوساوە دەکات، بەو هیوایەی ئەم لاف و دروشمانەیش بۆ کورد بەکردەوە بێتە دی. ئەوە کورد نەبوو کە زۆرجار پەنای بردووتە بەر سۆڤیەت و تووشی هەڵە بووە؛ بگرە ئەوە سۆڤیەت بووە، تووشی هەڵە بووە.

بەشێکی تر لە دۆکیومێنتەکان، دەکرێ ناویان بنێین بەشی دووەم، دەگەڕێنەوە بۆ پاش کۆتایی هاتنی کۆماری کوردستان (مەهاباد)، دەتوانین بڵێین پاش ڕاگەیاندنی وازهێنان لەبەربەرەکانیی دەسەڵاتدارانی تاران و پاراستنی ئەو دەستکەوتانە بوو کە ماوەی ٥ ساڵ بوو وەدەست هاتبوون و، هەندێ لە ئاواتەکانی لەمێژینەی کورد لە بەشێکی کوردستان هاتبوونە دی و هیوای گەلی کوردی لە بەشەکانی تری کوردستان بۆ بەدیهێنانی مافە ڕەواکانی بۆ هەموو گەلی کورد بەهێز کردبوو. بەداخێکی گرانەوە ئەم هیوایە نایەتە دی، لێرەدا مەبەست شیکردنەوە و لێکۆڵینەوە و هۆکانی تێکچوونی کۆماری کوردستان نییە؛ بەڵام دوو شتی گرینگمان لەم دۆکیۆمێنتانەدا بۆ دەردەکەوێت، ئەویش ئەوەیە، بەپێی ئەم دۆکیومێنتانە دەتوانین بڵێین کە بارزانی و هاوەڵەکانی توانییان بەهێزێکی کەمەوە بەرامبەر بەسوپای ئێران ڕاوەستن و زیانێکی گەورەیان لێ بدەن و تووشی شکانێکی گەورەیان بکەن (سەرەڕای ئەوەی کە سوپای عێراق و تورکیاش بۆ لەناوبردنی بارزانییەکان هاوکاریی ئێرانیان دەکرد). ئەگەر ئەو هێزەی کۆماری کوردستان بۆ پاراستنی دەستکەوتەکانی گەلی کورد بەکارهێندرابایە، کۆماری دیفاکتۆی کوردستان لەو کاتەی، کەمتر لەیەک بەش لە سێ بەشی دەوڵەتانی سەربەخۆی ئەمڕۆ لەدنیادا بوو، بەلەبەرچاوگرتنی هەلومەرج و بارودۆخی ناوخۆ و جیهان و ناوچەکە، ئاخۆ کوردیش نەیدەتوانی بگاتە سەربەخۆیی خۆی. کاتێک ٥ ساڵ وتووێژی سەرکردەکانی کورد لەگەڵ ڕێژیمی تاراندا نەیتوانی یەکێک لە داخوازەکانی گەلی کورد بهێنێتە دی، بۆ دەبوو داوای مانەوە لە چوارچێوەی ئێراندا بکرێت؟ کۆمارێکی ڕاگەیەندراو بەداوودەزگایەکی ڕێکوپێک و، بەهێز و چەک و جبەخانەیەکی زۆرەوە لە ناوچەیەکی ئازادکراو بۆ دەبێ کۆتایی پێ بێت؟ چ گەلێک سەربەخۆیی یان کۆماری خۆی ڕاگەیاندووە و لەبەرامبەر دوژمنانیدا هەوڵی پاراستنی نەداوە؟

لایەنێکی تری گرینگی ئەم دۆکیومێنتانە ئەو ڕاستییە دەردەخات کەوا کاربەدەستانی تاران هەتا چ ڕادەیەک پەرۆشی بەربەرەکانیی بارزانییەکان و هەندێ لە کوردەکانی کوردستانی ڕۆژهەڵات بوون و، لەوە دەترسان بزووتنەوەی کورد سەرلەنوێ دەست پێ بکاتەوە، چەند هەوڵ دراوە لە ڕێگەی کونسوڵەکانی ئەمریکا و ئینگلیز و تورکیا و عێراقەوە و، لە چاوپێکەوتنیان لەگەڵ فەرمانبەرانی سۆڤیەتی لە ئێراندا مەبەستی بارزانییەکان تێ بگەن. لەوە ترسابوون بارزانی درێژە بەبەربەرەکانی بدات و، پەنابەری سۆڤیەت نەبێ. پاش ئەوەی بارزانی دەگاتە سۆڤیەت، بۆ ماوەیەکی زۆر گەڕانەوەی ئەو بۆ ئێران و عێراق دەکەوێتە سەر زاری خەڵک و، ئەمە کاربەدەستانی تاران و بەغدا زۆر پەرێشان دەکات و، ئەم هەواڵانە لەلایەن هەردوو ڕێژیمەوە زۆر بەجیدی وەردەگیرێت، بەتایبەتی پاش سەرنەگرتنی پڕۆژەی نەوتی ئێران و سۆڤیەت.

بەربەرەکانێی بارزانییەکان بوو بەهۆی ئەوەی ڕێژیم نەتوانێت لە کوردستانی ڕۆژهەڵات بەشەپۆڵ ڕق و تووڕەیی خۆی هەڵڕێژێت و خەڵکێکی زۆر لەناوبەرێت، دەربازبوونی هەندێ لە تێکۆشەران و

پێشمەرگەکان هیوایەکیان لەناو خەڵک بۆ دوارۆژی کورد زیندوو کردبووەوە.

بارزانی هەڕەشەی نەکردووە؛ بگرە پەیتا پەیتا چ پێش ئەوەی بێتە کوردستانی ڕۆژهەڵات و، چ لەکاتی هاتنی لەچەند لاوە خەریک بووە، بەرێگەی ئاشتی و بەیارمەتیی زلهێزەکان چارەسەری کێشەی کورد بکات، جگە لەو نامانەی لەگەڵ پارتی هیوادا دەیاننێری بۆ نوێنەرانی دەوڵەتە گەورەکان، پەیمانی سیڤەر دەکات بەبەڵگە و داوای جێبەجێ کردنی دەکات، تەنانەت لە نامەیەکدا ئامادەبوونی خۆی دەردەبڕێت کە کورد لەژێر چاودێریی سۆڤیەتدابێ، یان کوردستان یەکێک بێت لە کۆمارەکانی سۆڤیەت بۆ ئەوەی لەدەست تورک و عەرەب و فارس ڕزگاری بێت. لەلایەکی ترەوە بارزانی بەهەموو هێز و توانای خۆی لە کوردستانی ڕۆژهەڵات دەمێنێتەوە تا پشتگیری لە کۆماری مەهاباد بکات، ئاخۆ هەندێ لە سەرکردەکانی ئەمڕۆ جگە لە ڕێگەگرتن، عەقڵیەتی پێش ٥٣ ساڵ لەمەوبەری سەرکردە و ڕێکخراوە کوردییەکانیان هەیە. ئاخۆ بەهانای یەکترەوە دێن، ئاخۆ کوردەکانی باشوور چۆن بۆ سەقامگیرکردن و پاراستنی کیانێکی کوردی هاتنە کوردستانی ڕۆژهەڵات، ئەمڕۆ ئەو هەستە لەلای پارت و ڕێکخراوەکانی تری پارچە دابەشکراوەکانی تری کوردستانی بن دەست بۆ کوردستانی باشوور هەیە، یان دێن بۆ ئاژاوە نانەوە و زیاد کردنی ئەو ئاڵۆزییە و پەرەدان بەشەڕی براکوژیی نێوان لایەنە کوردییەکان، ئەو نێوچە سەربەخۆیەش کە هەیە دەخەنە مەترسییەوە و هەندێکیان دەڵێن؛ ئەو کیانە ئیمپریالیزم دروستی کردووە و پیلانێکە دژی کوردە و دەبێ ئێمە ئەو پیلانە تێک بدەین.

د. ئەفراسیاو هەورامی

٨ی شوبات ١٩٤٤

ژمارە ٢١

وتوویژی جێگری کونسوڵی سۆڤیەت لە تەوریز مارچنیکۆ. س. یی لەگەڵ کونسوڵی عێراق لە تەوریز نەدیم دوجەیلی

لە رێکەوتی ٨ی شوباتی ١٩٤٤ کونسوڵی عێراق هاتە لام و لەسەر بارودۆخی عێراق پرسیارم لێ کرد. وتی: لە شوباتی ١٩٤٣ لە باکوری عێراق سەرکردەی کوردەکان بەناوی شێخ مستەفا (مەبەست مستەفا بارزانییە) سەرپێچیی خۆی بەرامبەر بە دەوڵەتی عێراق راگەیاند. هۆی راپەرینەکەی ئەو دژی دەوڵەتی ئێمە، گوایە لە کاتی خۆیدا قەند و شەکر و کارگە نەگەیشتونەتە ناوچە کوردنشینەکان. دەوڵەتی عێراقیش دەستبەجێ بۆ لابردنی ئەم کەموکوورِی و ئاژاوەیە هەنگاوی هەڵگرت و ئەو کێشەیە چارەسەر کرا و، گوایە ئێستە شێخ موستەفا میوانی سەرۆک وەزیرانە لە بەغدا.

دوایی وتی: بڕیارە بەم زوانە پێوەندیی دیپلۆماسیی نێوان سۆڤیەت و عێراق ببەسترێت، پاشان ئەو سەبارەت بەجیاکردنەوەی مەهاباد و سەردەشت و بانە لە پارێزگای ئازەربایجانی رۆژئاوا کە ناوەندەکەی شاری رەزائییەیە و، وا بڕیارە ئەم شارانە و سەقزیش بخرێنە سەر پارێزگای کرماشان پرسیاری لێ کردم وتی: ئاخۆ راستە بڕیارە ئەم شارانە سەر بە رەزائییە نەبن و، لە چوارچێوەی پارێزگای کرماشان راستەوخۆ سەر بەدەوڵەتی ناوەندیی تاران بن؟ هەروەها وتی: هەڵوێستی ئێوە بەرامبەر بەتالانکردن و رێگریی کوردەکان لەم ناوچەیەدا چییە؟ بە وتەی ناوبراو ئەو پێشنیازە سەبارەت بەو شارانە کەوا سەر بە کوردستانی ناوەندی بن (مەبەست سنە و کرماشانە) لەلایەن کوردەکان خۆیانەوە بووە.

منیش لە وەڵامدا وتم: ئەم هەنگاوە شتێکی نا سروشتی نییە لەبەرئەوەی کوردەکان هەمیشە و هەموو کاتێک بەرەو لای رەزائییە کە پایتەختی کۆنی ئەوان بووە و ناوەندێکی ئابوورییانە دێن و حەز دەکەن سەربەئێرە بن. پاشان وتم: هەوڵدان بۆ ئەوەی ناوچە کوردنشینەکان لە چوارچێوەی بەرێوەبەرایەتییەکی یەکگرتوو و تایبەتدا بن، بەکردەوە هەر بەردەوامیی ئەو هەوڵدان و پلانە رووخاوە بوو کە لە ساڵی ١٩٤٣دا ویستیان لە ناوەندی کوردستان کۆمیتەیەکی گشتیی کوردی (مەبەست ژێکافە - هەورامی) پێک بێنن.

لەبارەی ئەم پرسیارەوە پێم وت: ئێمە ناتوانین سەبارەت بەم پرسە بێ لایەن بین، لەبەرئەوە سوپای ئێمە لەم ناوچانە مۆڵی داوە، بۆیە ئێمە یارمەتیی کاربەدەستانی خۆجێیی بۆ سەقامگیربوونی ئارامی و رێکوپێکیی ناوچەکە دەکەین. دوجەیلی

بەبۆچوونەکەی من ڕازی بوو. سەبارەت بەپرسیاری یەکەم وتم: زۆربەی ڕووداوەکانی کوردستان لە دەرەوە هان دەدرێن (دەستی دەرەوەیان تیادایە). ناوبراو پێش ئەوەی بێتە ئێرە بۆ لای من، چاوی بە کونسوڵی ئینگلیز «ریپ – REP» کەوتبوو. بۆیە من پێم وایە هاتنەکەی دوجەیلی بۆ لای من بەدەستووری ئینگلیز بووە کە دەیانەوێت لەناوچە کوردییەکان هەنگاوێک بنێن...

جێگری کونسوڵی سۆڤیەت لە تەورێز – مارچنیکۆ

***

تێبینی: دەڵێن درۆزن کەم زەینە، هەر ئەو کونسوڵەی عێراق و کونسوڵەکانی تریشیان لە کرماشان و شوێنەکانی تر، هەر جارێک بەشێوەیەک ڕاپەڕینی گەلی کورد بە درۆ و دەلەسە لە قەڵەم دەدەن، (لە چاوپێکەوتن لەگەڵ نوێنەرانی سۆڤیەت) جارێک بەلایەنگیری بارزانی لە هیتلەر، لە سۆڤیەت، لە ئینگلیز، جارێکیش بە تاوانی ڕێگری و ڕاووڕووت، بەدژی ئیسلام و ئومەی عەرەبی و، لێرەش ڕاپەڕینی کورد بۆ قەند و شەکر و چارەسەرکردنی ئەو پرسە، باس دەکرێت.

سەبارەت بەجیاکردنەوەی مەهاباد و شارەکانی تر لە ورمێ و پێشنیازی ئەوەی سەر بە کرماشان و دەوڵەتی ناوەندی بن، ئەو شتە هەبووە ڕوونکردنەوەیەکم لەم بارەیەوە هەیە هیوادارم ئەویش بڵاو بکرێتەوە. بەڵام لێرە دەمەوێ ئەوە بڵێم، ماوەیەک سەرکردەکانی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەو کێشەیەوە خافڵ نەبوون، لەلایەک ئێران و ئینگلیز دەیانویست ئەو ناوچەیە خۆیان کۆنترۆڵی بکەن، هەم بۆ ئەوەی کۆنترۆڵی کوردستان بکەن و لە دەستی سۆڤیەت بێتە دەرێ و لەلایەکی تر سۆڤیەتییەکان پێیان خۆش نەبوو ناوچەکە بەهەر شێوەیەک بووە بکەوێتە ژێر کۆنترۆڵ یان کاریگەریەتیی ئێران و ئینگلیز. ئازەرییەکانیش پێیان خۆش بوو کوردەکان لە کاروباری ورمێ و ناوچەی ماکۆ و خوی و سەلماس کە بەزۆر لکێندراون بە ئازەربایجانەوە و، ناوی ئازەربایجانی ڕۆژئاوایان لێ ناوە، سەر بە کوردستان بن.

چەندجار قازی محەمەد لەگەڵ قەوام ئەلسەڵتەنە و کاربەدەستانی تری ئێران لەسەر ئەم کێشەیە قسە دەکات، قازی و ژمارەیەک لە کاربەدەستانی دەسەڵاتی کوردی مل بۆ ئەم پلانە دەدەن کە ئەو ناوچانە سەر بە ورمێ نەبن، گەرچی قازییش باسی کرماشان و سنە دەکات و، جارێکیان قەوام دەڵێت: دەیانکەینە پارێزگەیەک و پارێزگارێکی کوردی بۆ دادەنێین، لەوانەیە قازیش ببێتە پارێزگاری، واتە باسی خودموختاری و... هتد، لەبیر بچێتەوە. گەرچی دواییش هەر پەشیمان بوونەوە و، جگە لە قسە و خافڵاندن شتێکی تری بەدواوە نەبوو. مەبەستم ئەوەبوو کە هێنانە کایەی ئەم پرسیارە بەهەرلایەکەوە بووبێت یان لە داهاتوودا باس بکرێت ئەوە چاوپۆشی کردنە لە خاکی کوردستان. بەختەوەرانە ئێستە سەرەڕای ئەوەی سەدان ساڵە ورمێ و ئەو ناوچەیە گۆڕانی نەتەوەییان تێدا دەکرێ، شاری ورمێ زۆربەی کوردن و، لە تێکدانی قەوارە و سیمای شارێکی کوردستان تووشی شکان بوون، ڕووداوە مێژووییەکەی

قەڵای دمدم بەقارەمانییەتی و تراژیدیایەکەی خۆی لەگەڵ ژمارەیەک فاکتدا نیشانەی پاراستنی ئاخی کوردستان و گەلی کوردە کە لەم ناوچەیەدا ڕووی داوە.

***

لە ڕاپۆرتی کاپیتان (نەقیب) ڤیلیچیڤیسکی(*)

پاش ڕاپۆرتێکی دوورودرێژ سەبارەت بەبزووتنەوەی کورد لە کوردستانی باشوور (کوردستانی عێراق) بەسەرۆکایەتیی مستەفا بارزانی و، بەشداریی ئینگلیزەکان لەگەڵ سوپای عێراق دژی کورد، دەڵێت: ئینگلیز بڵاویان کردبووەوە کە مەلا مستەفا کابرایەکی کافرە و بەلشەفیکە و کێشەی کورد و ئیسلامی بە ڕووسەکان فرۆشتووە و ...هتد.

لەلایەکی ترەوە دەڵێت: ئینگلیز کاتێک زانیان بزووتنەوەی کورد بەڕێبەرایەتیی بارزانی ڕۆژبەرۆژ پەرەدەسێنێت و، هێزی هاوبەشی عێراق – ئینگلیز لە ماوەی ئەم چەند ساڵەدا نەیانتوانیوە سەرکوتی بکەن، چەندجار نوێنەری خۆیان دەنێرنە لای بارزانی بەڵام دەسەڵاتدارانی عێراق ئامادەی جێبەجێکردنی داخوازییەکانی کورد نابن، تورکیاش هێزی خۆی لەسەر سنوور لەگەڵ عێراق کۆدەکاتەوە و، باڵەفڕە جەنگییەکانی تورکیا بەمەبەستی ناساندن و لێدانی کوردەکان بەچالاکی هەڵدەستن.

ڤیلیچیڤیسکی دەڵێت: بەڵام باڵەفڕەکانی ئینگلیز بەشێوەیەکی کێوییانە بۆمبارانی ناوچە کوردنشینەکان دەکەن و، خەڵکێکی زۆر کە زۆربەیان ژن و منداڵ و پیر دەبن دەکوژرێن و، چەند گوندیش کاول دەکرێن و، لێرەوارێکی زۆر ئاگر دەگرێت.

پاشان دەڵێت: جارێکیان باڵەفڕەکانی ئینگلیز بەهەڵە کۆچەرەکانی کوردی خێڵی هەرکییان لەسەر سنووری عێراق و ئێران بۆمباران کرد، نێزیکەی ٢٠ کەس کوژران. سەرەڕای بەشداریی ئینگلیز لە شەڕ دژی بزووتنەوەی کورد، ڕێبەرایەتیی کورد بەلەبەرچاوگرتنی شەڕی دووەمی جیهان و بەمەبەستی ڕاگرتنی ئینگلیز لەگەڵ سوپای عێراق لە دژایەتیی کورد، بارزانی نامەیەک بۆ دەوڵەتی ئینگلیز دەنووسێت و دەڵێت: شەڕی ئێمە دژی ئینگلیز نییە بگرە دژی دەسەڵاتدارانی عێراقە کە گەلەکەمان دەچەوسێنێتەوە، داواتان لێ دەکەین واز لە سەرکوتکردنی گەلەکەمان بێنن. لە نامەیەکی تردا بۆ ستالین و مۆلەتۆڤ، بارزانی داوای ئەوە دەکات، ڕێبەرایەتیی سۆڤیەت داوا لە ئینگلیز بکەن واز لە سەرکوتکردنی گەلی کورد بێنێت و، دەڵێت: کردەوەی ئینگلیز دژی هەموو یاسایەکی نێونەتەوایەتییە. پاش ئەوە بارزانی لەگەڵ چەکدارەکانی و ژمارەیەکی زۆری بنەماڵەوە بەرەو کوردستانی ئێران دەکەونەڕێ.

دەڵێت: ئەوانە لەکاتی شەڕکردنیان لەگەڵ ڕژێمی عێراق هەموو سەر و سامان خۆیان لەدەست داوە و

(*) ئەم ڕاپۆرتە کورت کراوەتەوە و لەکاتی خۆی نەقیب ڤیلیچیڤیسکی ئەم ڕاپۆرتە و چەند ڕاپۆرتێکی تر لە کوردستانەوە دەنێرێت بۆ سەرکردە و کاربەدەستانی سۆڤیەتی، بەتایبەتی سەرکردایەتیی پارتی کۆمۆنیست و کۆمینترۆن و دەزگاکانی پاراستن. د. هەورامی.

ئێستە لەوپەڕی هەژاری و نەداریدا دەژین. بارزانییەکان دەیانەوێت پاش پشوودان بگەڕێنەوە عێراق و، درێژە بەخەباتی خۆیان دژی دەسەڵاتدارانی عێراق بدەن و، دەیانەوێت بۆ ئەم مەبەستەش هەندێ هۆزی تری عێراق و هۆزی هەرکی لە کوردستانی ئێران بۆ لای خۆیان ڕاکێشن و، لەوانەیە بۆ بەهار بگەڕێنەوە کوردستانی عێراق.

ڤیلیچیڤیسکی پاشان باسی دروست بوونی پارتی هیوا دەکات، کە ڕێکخراوێکی پێشکەوتوو بووە و تەنانەت **دەڵێت**: بەئاشکرا لایەنگیریی سۆڤیەت دەکات، بەڵام **دەڵێت**: پاشان ئینگلیز دەست دەخاتە ناو ئەم پارتە و دەبێتە ڕێکخراوێکی سەر بەئینگلیز.

ڤیلچیڤیسکی باسی هەندێ ئەفسەری کورد دەکات بۆ نموونە: میرحاج و خۆشناو و **دەڵێت**: گوتیان ئامادەین لەگەڵ سوپای سۆڤیەت بەشداریی شەڕ دژی فاشیزم بکەین و، دەیانەوێت بچنە بەرەی شەڕی سۆڤیەت – ئاڵمان و، بۆ ئەم مەبەستەش لە ئابی ١٩٤٣دا میرحاج-یان ناردە لای ئێمە لە مەهاباد و دەیانویست لەم بارەیەوە چاویان بە فەرماندەی سوپای سوور لە ئێران بکەوێت، منیش سوپاسم کرد بەرامبەر بەو هەستەی لە ئاست ئێمەدا هەیانە و، وتم گەلانی سۆڤیەت ئەوەندە هێز و توانایان هەیە فاشیزم تێک بشکێنن.

بەڵام ڤیلیچیڤیسکی لە جێگەیەکی تردا **دەنووسێت**: دوور نییە ئینگلیز ئەمانەیان ناردبێت.

لەبارەی مستەفا بارزانیش **دەنووسێت**: برای بچووکی شێخ ئەحمەدی بارزانییە، بەپێچەوانەی برای خۆی و شێخەکانی تری بارزان، مستەفا بارزانی خوێندەوارە و، بەکولتوورە و، مرۆڤێکی نیشتیمانپەروەرە، پێشکەوتووخوازە، شێخەکانی تری بارزان بەپێچەوانەی مستەفا لەژێر کاریگەریی ئینگلیزدان. هەر ئەو ڤیلیچیڤیسکییە لە کتێبێکی خۆی بەناوی بزووتنەوەی نەتەوایەتیی کورد تووشی دژایەتییەکی زۆر لە نووسراوەکەی خۆیدا دەبێت، بەتایبەتی لەبارەی بارزانی، لەلایەکەوە واپیشان دەدات بزووتنەوەی کورد بەهاندانی ئینگلیز بووە، لەلایەکی ترەوە هاتووچۆی نوێنەرانی ئینگلیز بۆ لای بارزانی بۆ وتووێژ دەکاتە بەڵگە و فاکتێکی گەورە و، دەیەوێت بڵێت، بارزانی پیاوی ئینگلیزە و، پلەی جەنەراڵ (مایۆری)یان پێی داوە.

لە شوێنێکی تردا **دەڵێ**: هەندێ ئەفسەری پێشکەوتووی کوردی سوپای عێراق بەهۆی بیروباوەڕی دیموکراتییەوە لەلایەن ئینگلیزەوە دەگیرێن و بەبیانووی لایەنگیری لە فاشییەت دوور دەخرێنەوە بۆ عەمارە (هەر ئەوانەی لەوێ ڕایان کردووە میرحاجیان ناردبوو بۆ مەهاباد و، ئامادەییی خۆیان دەربڕیبوو بچنە بەرەی سۆڤیەت – ئاڵمان).

پاشان **دەنووسێت**: شێخ ئەحمەد بەپێچەوانەی مستەفا بارزانی لایەنگیری ئینگلیزە، ئینگلیز لە کپ کردنی بزووتنەوەی کورد بەڕێبەرایەتیی بارزانی ڕۆڵی گرینگیان هەبووە.

سەبارەت بەهاتنی بارزانییەکان بۆ کوردستانی ڕۆژهەڵات **دەڵێت**: ئینگلیز هەر لەوێش (کوردستانی ئێران) بڵاویان کردبووەوە کە بارزانییەکان لایەنگیری ئینگلیزن.

هەر لەو کتێبەدا **دەڵێت**: بارزانی لە کۆماری مەهاباد پلەی جەنەراڵی درایە و کرا بەفەرماندەی گشتیی هێزەکانی کۆماری مەهاباد ئەمەش بوو بەهۆی نیگەرانیی ئینگلیز.

***

لە بارەی کوردە هەڵهاتووەکانی عێراق

کوردەکانی مەلا مستەفا کە ژمارەیان دوو هەزار بنەماڵەیە، زۆربەیان لە ناوچەی شنۆ و سولدوز و مەهاباد نیشتەجێ کراون؛ بەڵام هەموو کوردەکانی ناوچەکە لە دڵەوە پێشوازییان لە هەڵهاتووەکان نەکرد. ئەوانەی چالاکانە بەشدارییان لە پێشوازی کردن و یارمەتیدان و سەقامگیربوونی بارزانییەکان کرد، سەرۆکە کوردەکان وەک شێخ سەعید عەبدوڵڵا، ڕەشید بەگ، سەعید ئەحمەد و... هتد بوون، ئەمانە بۆ خۆیانیش لە کوردە عێراقییەکانن، کوڕی شێخ سەعید، عەبدوڵڵا سەید عەزیز لە سوپای عێراقدا خزمەتی کردووە و، پلەی نەقیبی هەبووە و، لەگەڵ هەڵهاتووەکاندا هاتووەتە ئێرە و، لەلای باوکی خۆی ماوەتەوە. زستانی پڕ لە سەرما و سۆڵەی ١٩٤٥-١٩٤٦ بووەتە هۆی ئاڵۆزترکردنی باری ژیانی هەڵهاتووەکان کە بەتەواوی شوێن و جێیان بۆ جێبەجێ نەبووە. زۆربەیان بێ پێڵاو و بێ جلوبەرگن، لەناویاندا نەخۆشیی گەدە و ڕیخۆڵە بڵاوە. لەبەر نەبوونی جێگە مەڕ و ماڵاتێکی زۆریان لەناوچووە، سەرەڕای ئەم سەرما و سەغڵەتییە، بارزانییەکان ئەوەی ماویانە دەیفرۆشن و خۆیان چەکدار دەکەن و، بەهاتنی بەهار دەیانەوێت بگەڕێنەوە عێراق و چالاکیی سوپایی دژی عەرەبەکان دەست پێ بکەنەوە. دەسەڵاتدارانی خۆجێیی ئێران داوایان لە تەواوی سەرکردە کوردەکان کردووە کە ئەو هەڵهاتووانە چەک بکەن و تەسلیمی کاربەدەستانی ئێرانییان بکەنەوە. کوردەکان ئامادەی جێبەجێ کردنی ئەم داواکارییە نەبوون و، لەناو کوردەکانی ئێرە خەڵکی وا هەیە، بەپێویستی دەزانن کە مەلا مستەفا لە خەباتی دژی عەرەبدا پشتیوانیی لێ بکرێت. ئێمە پێمان وایە هاتنی مستەفا بارزانی بۆ ناو خاکی ئێران بەپلان و هاندانی ئینگلیزە کە دەیانەوێت لەبەر ئەو هەلومەرجەی ئێستەی باکوری ئێران، بۆ بەهار لەسەر سنووری ئێران - عێراق ئاژاوە بنێنەوە و، لە هەلومەرجێکی لەباردا هێزە چەکدارەکانی خۆی بهێنێتە کوردستان. پیاوەکانی مەلا مستەفا لەم وەختەدا هیچ چالاکیی سوپایی ناکەن، پێمان وایە و باشتریشە تا هاتنی بەهار پرسی مانەوەی ئەوان لەناو خاکی ئێران چارەسەر بکرێت و ڕوون بێتەوە.

ئەنجامەکان: ناوچەی سەر بە کونسوڵی ڕەزائییە بەهۆی باری تایبەتی سیاسیی خۆیەوە زۆر گرینگە، لەبەرئەوەی دەکەوێتە سەر سێ سنوور، ژمارەی دانیشتوانی ڕەزائییە سەد و سی هەزار کەسە، تێکەڵە لە ئازەربایجانی و ئەرمەنی و ئاسووری و کورد و هتد...

ڕووداوەکانی ئەم مانگانەی دوایی ساڵی ١٩٤٥ نیشانی دەدەن کە دەوڵەتی ئێران سەرنج و بایەخێکی زۆر دەداتە ئەم ناوچەیە؛ بەڵام ئێمە بایەخێکی پێویستمان نەداوەتە ئەم ناوچەیە لەبەرئەوەی جگە لە کونسوڵی سۆڤیەتی داوودەزگای ترمان لەم ناوچەیەدا نییە.

پێمان باشە:

١- پێویستە بۆ بەهێزکردنی ڕۆڵی ئێمە و ناسینی ناوچەکە نەخۆشخانە و قوتابخانە و نوێنەرایەتیی بازرگانیی سۆڤیەتی و، هەروەها ناوەندی کولتووری وەک ئەوەی تەوریز، لێرەدا بکرێنەوە.

٢- لە کوردستان، لە مەهابادا پێویستە نوێنەرایەتیی بازرگانیمان هەبێت کە دەتوانێت پەیتا پەیتا دەوڵەتی خۆمان لە هەموو ڕووداوەکانی کوردستان ئاگادار بکەنەوە.

سەرکونسوڵی سۆڤیەت لە ڕەزائییە - ئاشومۆڤ

سکرتێری کونسوڵخانەی سۆڤیەت لە ڕەزائییە - علی ئەکبەرۆڤ

لە لاپەڕەی ٦٠-٦١ ساڵی ١٩٤٥ی ڕاپۆرتی ساڵانەی کونسوڵخانەی سۆڤیەت لە ڕەزائییە وەرگیراوە.

***

بۆ هاوڕێ مۆلەتۆڤ و.م

لە ماوەی ١٠-١٣ی تشرینی یەکەمی ١٩٤٥دا دەستە چەکدارەکانی خێڵانی کورد (بارزانییەکان) بەسەرۆکایەتیی مەلا مستەفا بارزانی لە عێراقەوە هاتوونەتە ناو خاکی ئازەربایجانی ئێرانەوە و، لە ناوچەکانی مەهاباد - شنۆ (باشووری باژێری ڕەزائییە) جێگیر بوونە، ژمارەی کوردە هاتووەکان دەگاتە چوار هەزار چەکدار و سەدان ئەندامی بنەماڵەیان (بنەماڵەکانی بارزانی).

بەپێی ڕاگەیاندنی باڵیۆزمان لە عێراق (هاوڕێ زاتیسف) خێڵی بارزانی یەکێکە لە خێڵە سەرکێش و شەڕوانەکان لە عێراقدا. بەهۆی چالاکییەکانی سوپای عێراق لەم مانگانەی دواییدا گرووپەکانی مەلا مستەفا بۆ ناو خاکی ئێران پاشەکشەیان کردووە و، هەتا ئێستە لە ناوچەی مۆڵگەی کەرتەکانی ئێمەدا جێگیربوونە. فەرماندەی سوپایی ناوچەی باکۆ ڕایگەیاند کە لە ١٧ی تشرینی یەکەمی ئەم ساڵدا، فەرماندەی سوپای سوارەی نیزامی (١٥) سەرتیپ (لۆبۆڤ) بەمەبەستی ڕوونکردنەوەی نیازی کوردەکان چاوی بە مەلا مستەفا کەوتووە، مەلا مستەفا داوای یارمەتیی کردووە بۆ خەبات دژ بەدەوڵەتی عێراق و، لەم بارەیەوە ڕایگەیاند کە تا دوایین سەرباز دژ بەدەوڵەتیی عێراق خەبات دەکات و، لە دوای جێگیربوونی بنەماڵە کوردییە ئاوارەکان

له شوێنی نوێدا، ئەوا دەستبەجێ ئەم خەباتە دەست پێ دەکاتەوە.

بەپێی ڕاگەیاندنێکی تری ئەرکانی گشتیی (جەنەرال لۆمۆڤ) مەلا مستەفا داوای لە فەرماندەی ئێمە کردووە ڕێگە بەئەو و کوردەکانی لەگەڵ ئەودان بدەین بچنە ڕیزی حیزبی دیموکراتی کوردستانەوە کە ماوەیەک لەمەوبەر لە مەهاباد پێک هاتووە، هەروەها کۆبوونەوەیەک گرێ بدات لەگەڵ هەموو سەرکردەکانی کوردی ئێران.

فەرماندەی سوپای ناوچەی باکۆ هاوڕێ سوپا (بور ماسلانینکۆڤ) بەدووری نازانێت، هەڵسوکەوتی مەلا مستەفا لەناو خاکی ئێران بەهاندان و ئاژاوەی ئینگلیز بێت و، بەبڕوای ئەو دەبێت پێشنیازێک بدرێت بە مەلا مستەفا و کوردەکانی ئەو، کەوا ناوچەی مۆڵگەی سوپاکانی ئێمە بەجێ بهێڵن و، بۆ ناوچەکانی خوارووی سەقز (ناوچە کوێستانییەکانی کورد لەلای کرماشان لەو جێگەیانەی نە سوپای ئێمە هەیە و نە سوپای ئینگلیز) بڕۆن.

بەپێوەندی لەگەڵ وتەکانی سەرەوەدا ستاد (ئەرکان)ی گشتیی سوپای سوور داوا دەکات هەڵوێستی کۆمیساریای گەلیی کاروباری دەرەوەیی لەم بارەوە ڕابگەیێنن.

بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی، هاتنی دەستە چەکدارەکانی مەلا مستەفا بارزانی و چالاکییە سیاسییەکانی ئەو لەو ناوچانەی سوپای ئێمەی تێدا جێگیر بوونە و، لەم ناوچەیە وەکو پێگەیەک بۆ درێژەپێدان لە خەبات دژی سوپای عێراق و، ڕاکێشانی کوردەکانی ئێران بۆ ئەم خەباتە، دەتوانێت ببێتە هۆی ئاڵۆزبوونی پێوەندیی ئێمە لەگەڵ دەوڵەتەکانی عێراق و ئێراندا، باشتر وایە:

١- لەگەڵ پێشنیازی فەرماندەمان بین کەوا پێویستە دەستەکانی مەلا مستەفا لە ناوچەکانی مۆڵگەی سوپای ئێمە بگوازرێتەوە بۆ ناوچەکانی خوارووی سەقز.

٢- دەستوور بەفەرماندەی ئێمە بدرێت کەوا پێویستە هەموو شێوەیە وتووێژێک سەبارەت بەچالاکییە سیاسییەکان لەگەڵ مەلا مستەفا وازی لێ بهێنرێت.

لەم بارەیەوە چاوەڕێی پەسندایەتیی ئێوە دەکەم.

٣١ تشرینی یەکەمی ١٩٤٥

م. سیلین

***

یەکی کانوونی دووەمی ١٩٤٥

ژمارە ١٥٢٠٣

بۆ کومیساریای گەل لە کاروباری دەرەوەی یەکەتیی سۆڤیەت هاوڕێ مۆلەتۆڤ و–م

کۆپیەی دوو نامەی ڕێبەری خێڵی کورد (بارزانی) مەلا مستەفا (عێراق) کە بۆ هاوڕێ ستالین و ئێوە نووسراوە پێشکێشتان دەکرێت.

تێبینی: نووسراوەکە لە «٤» لاپەڕەدایە

جێگری فەرماندەی کردەوەگەلی ئەرکانی گشتیی سوپای سوور

سەرتیپ لۆمۆڤ– ن

ناردراوە بۆ هاوڕێیانی خوارەوە:

- ستالین
- مۆلەتۆڤ
- بیریا
- مالنیکۆڤ
- میکۆیان
- ڤیلیچیڤیسکی
- دیکانزۆڤ
- سیلین

وەرگێڕاوی نامەی ڕێبەری خێڵی بارزانی (عێراق) مستەفا بارزانی کە بۆ هاوڕێیان ستالین و مۆلەتۆڤ نووسراوە لە ڕێکەوتی ١٩٤٥/٨/٢٧دا، لەلایەن دوو ئەفسەری هەڵاتووی سوپای عێراقەوە کە ئێستە لەگەڵ مەلا مستەفادا کار دەکەن، دراوەتە دەستی ئەفسەرێکی هەواڵ کۆکەرەوەی ئێمە.

مۆسکۆ

بۆ مارشالی گەورەی یەکەتیی سۆڤیەت سەرۆک ستالین

لەو ڕۆژەی سوپای سوور لە خەبات بۆ یەکسانی و ڕزگاریی مرۆڤ، ئازادیی پێشکێش بەجیهان کرد، لەو ڕۆژەی تیشکی یەکسانی و ئازادی وڵاتی سۆڤیەت ڕووناک دەکاتەوە، بەناوی گەلی کوردەوە ئەم نامە و ڕاپۆرتەتان سەبارەت بەهەندێ لایەنی بارودۆخی کوردی عێراق بۆ دەنووسم، تکام ئەوەیە، سەرنجی دەهندە و باشتانی لێ بدەن.

مارشالی گەورەم: ئاگادارن گەلێک بەناوی (کورد) هەیە و، لەسەر خاکێک کە دەکەوێتە نێوان عێراق و ئێران و تورکیا و سوریا دەژیت، ئەم گەلە هەر لە کۆنەوە خاوەن زمان و نەتەوایەتی و، شێوەی سایکۆلۆژیای خۆیەتی، دوای شەڕی پێشوو کاتێک هاوپەیمانان سەرکەوتن ئەم گەلە چەوساوەیە لەبەر هۆی سیاسی لەنێوان میزۆپۆتامیا «عێراق» و ئێران و تورکیادا کرا بەسێ بەشەوە و، هەموو جارێکیش کە وەک گەلانی تر بۆ ئازادی خۆی دەستی بەتێکۆشان کردووە، بەهۆی سیاسەتی چەوسێنەر و زۆردارانەی ئینگلیز کە هیچ کاتێک لەگەڵ ئازادی و سەربەخۆیی کوردستاندا نەبووە، سەرنەکەوتووە. ئێستە شەڕ کۆتایی پێ هاتووە، بەپێی وەفای ئێوە سەبارەت بەمافی ئازادیی هەموو گەلان، گەلی کوردیش وەک گەلانی تر، بۆ ئازادیی خۆی دەستی بەخەبات کردووە.

مارشالی گەورەم: بۆ کوردەکانی عێراق روون بووە کە سیاسەتی دەوڵەتی ئینگلیز جگە لە چەوسانەوە و زۆرداری، مەبەستیشی لەناوبردنی ئەم گەلەیە. لەبەرئەوە ئێمەی کوردی میزۆپۆتامیا بڕیارمان داوە بەزۆر بگەینە مافی خۆمان. لەبەرئەوەی هەموو هەوڵدانی ئاشتیخوازانەمان بۆ گەیشتن بەم مەبەستە بێ سوود بوو بۆیە دژی دەوڵەتی عێراق هەستاین لەبەرئەوەی ئەو دەوڵەتە بەدەستووری ئینگلیز دەیەوێ ئێمە لەناو ببات، ئێمەش بڕیارمان دا ئابڕوومەندانە بکوژرێین بۆ گەیشتن بەئازادی خۆمان و، ناسینمان وەکو مرۆڤ. ئێمە ئێستە لە شەڕدا دەژین.

سەرۆکی مارشال: کاتێک ئەم پەیامەتان بۆ دەنووسم باڵەفڕەکانی عێراق بەیارمەتیی ئینگلیز شار و گوندەکانی کوردستان بۆمباباران دەکەن، هێزی زۆردارەکان بەتۆپ و ڕەشاش دژی دەستە چەکدارەکانی کورد کە جگە لە تفەنگ هیچ شتێکی تریان پێ نییە، شەڕ دەکەن. سەرەڕای ئەمە ئێمە لەو ناوچانەی ئازادمان کردوون ئازادی و خودموختاریی خۆمان ڕاگەیاندووە و، دەمانەوێ بیپارێزین و، هەموو توانامان بۆ ئەم مەبەستە تەرخان دەکەین.

مارشالی زەحمەتکێشانی گەلانی چەوساوە: هەموو دنیا و، بەتایبەتی کوردی عێراق ئاگادارن کە ئێوە کاری زۆرتان بۆ ئازادی و سەربەخۆیی گەلان کردووە، ئەم هەموو شتانەیش کە دەیانبینین نیشانەی ئەو ڕاستییەن. لەبەرئەوە سەرنجی پیرۆزتان بۆ ئەم داخوازییانەی خوارەوەمان ڕادەکێشین:

١- یارمەتیی ماددی و چەکداریمان پێ بدرێت.

٢- شۆڕشی ئێمە بەشۆڕشێکی پیرۆزی گەلی ڕابگەیندرێت.

٣- ئێمە ئامادەین وەک کۆمارێکی ئازاد لەژێر پشتیوانیی ئێوەدا بین.

٤- یارمەتیی ئێمە بدرێت لە کەناڵەکانی سیاسەتی دەرەوەدا.
٥- ئێمە ئامادەین پێوەندییەکانی سیاسی، ئابووری، کولتووری، کشتوکاڵی و سوپایی لەگەڵ ئێوەدا ببەستین.
چاوەڕێی هەوڵی پایەبەرزی ئێوە و، ڕێنوێنییە بەنرخەکانی ئێوە بۆ ڕزگاریمان دەکەین.
بژین، هەر زیندووبن بۆ ئاسایش و ژیانی باشی گەلانی سۆڤیەت.
بژین، هەر زیندووبن بۆ ئاسایش و ژیانی باشی گەلی کورد.
سڵاو بۆ کوردستانی ئازاد لە عێراق و ئێران.

فەرماندەی سوپای ئازادی و شۆڕشی گەلی کورد لە عێراق

نێزیکتان: مستەفا بارزانی

***

زاتیسف بالوێزی سۆڤیەت لە بەغدا لە ڕاپۆرتێکدا سەبارەت بەکێشەی کورد و خەباتی ڕزگاریخوازانەی کورد دەڵێ:
دژی شەش هەزار شەڕوانی کورد ٢٥ هەزار لە ٣٥ هەزاری سوپای عێراق لەگەڵ ٤٥ باڵەفڕەی جەنگی بەکارهێنراوە؛ بەڵام نەیانتوانی تێکیان بشکێنن و، بەپێچەوانەوە سوپای عێراق تووشی شکستێکی تەواو بووە و، ژمارەیەکی زۆریان لێ کوژراوە. سوپای عێراق لە بارێکدا نییە بتوانێت بەرەنگاری کوردەکان بێت، ئەگەر خیانەتی هەندێ سەرۆک خێڵ و خۆفرۆشی کورد نەبوایە سوپای عێراق تووشی شکان و زیانێکی گەورە دەبوون و، نەیاندەتوانی دژی بارزانی ڕاوەستن. عێراق و ئینگلیز بەچوونی بارزانی بۆ کوردستانی ئێران زۆر پەرۆش و نیگەرانن، بۆیە هێزێکی زۆر و پارەیەکی زۆریشیان بۆ کڕینی سەرۆک هۆزەکانی کورد تەرخان کردووە.
زاتیسف لە زمانی سەرۆک وەزیرانی عێراقەوە دەگێڕێتەوە: «تۆفیق ئەلسعودی لە ٢ی نیسانی ١٩٤٦دا لە وتووێژێک لەگەڵ ڕۆژنامەی (الشعب)دا دەڵێ: ئەگەر ڕووسیا یارمەتیی کوردەکانی عێراق بدات سوپای ئێمە ناتوانێت بەبێ یارمەتیی دەرەوە بەرەنگاریان بێت. وەک بزانم ئەم بزووتنەوەیە لەلایەن وڵاتانی دەرەوە هان دەدرێت. ئێمە لە دەوڵەتی ئینگلیز داوا دەکەین بەڵێنەکانی خۆی سەبارەت بەیارمەتیدانی عێراق بەجێ بگەیەنێت؛ بەڵام پێم وایە ئینگلیز چاوەڕێی داخوازیی ئێمە ناکات».
زاتیسف لە دواییدا دەڵێ: بەڵێنەکانی ئینگلیز سەبارەت بەکێشەی کورد لەگەڵ عێراقدا هیچی جێبەجێ نەکراوە و، چالاکانە کوردەکان سەرکوت دەکات. ئەم کردەوەیەی ئینگلیز، کوردەکان زیاتر بەرەو لای سۆڤیەتدا دەکێشێت.

سەرکەوتن بەسەر فاشیزم و، بەرزبوونەوەی رۆڵی سۆڤیەت - پشتیوانی سۆڤیەت لە گەلانی چەوساوە - و دروستکردنی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، هەموو ئەمانە بوونەتە هۆی ئەوەی کوردەکان هیوایان بۆ جێبەجێ کردنی پەیمانی سیڤەر زۆرتربێت. ئێمەیش نابێت بەرامبەر بەکێشەی کورد بێ لایەن بین و، رۆڵی چاو لێ کردنمان هەبێت و سەیری ئەوە بکەین کوردەکان لایەنگری یان پاڵپشتی کێن و، کێ دەستپێشخەریی چارەسەرکردنی کێشەی کورد دەکات.

***

راگەیاندنی سەرۆک وەزیرانی عێراق حەمدی پاچەچی لەگەڵ پەیامنێری رۆژنامەی «نیویۆرک تایمز» دانیێل لە رێکەوتی ١٩ی کانوونی یەکەمی ١٩٤٥ لە بەغدا(*)

پاچەچی وتی: عێراق زۆر پەرۆشی رووداوەکانی کوردستانی ئێرانە. پەیامنێری نیویۆرک تایمز دەڵێت: لە بەغدا وا بڵاوە کە سوپای سوور لە باکوری ئێران یارمەتیی بزووتنەوەی کوردی عێراق دەدات و، سەرۆکی بزووتنەوەی کورد لە عێراق بارزانی کە رۆیشتووەتە ئەوێ، خواردەمەنی و تفاق و چەکی پێ دەدرێ. حەمدی پاچەچی رایگەیاند کە یەکەتی سۆڤیەت ئەم هەواڵە بەدرۆ دەخاتەوە و، ئەگەر بێتو بارزانی بگەرێتەوە، سوپای عێراق ئامادەیە بەرپەرچی بداتەوە و، هۆزەکانی کوردیش ئامادەی بەرەنگاربوونیانن. پاشان سەرۆک وەزیر وتی: بەپێی پەیمانی عێراق - ئینگلیز، جگە لە زانیاران و راوێژکارانی سوپای ئینگلیز نابێ لەناو سوپای عێراقدا هیچ کەسێکی ولاتێکی تر هەبێت.

وەزیری دەرەوەی ئێران چەند جار بەناردنی یاداشت بۆ دەوڵەتی سۆڤیەت و، چاوپێکەوتنی لەگەڵ باڵیۆزی سۆڤیەت لە تاراندا و، هەروەها چاوپێکەوتنی باڵیۆزی ئێران لە مۆسکۆ لەگەڵ کاربەدەستەکانی سۆڤیەتدا نیگەرانی و رەخنەی خۆیان لە هاتن و مانەوەی بارزانی لە کوردستانی ئێران دەردەبرن و، داوا دەکەن، سۆڤیەت بۆ دەرکردنی بارزانییەکان یان سەرکوتکردنیان یارمەتیی ئێران بدات. لە یەکێک لەو یاداشتانەی وەزیری دەرەوەی ئێران لە ١٧ی کانوونی دووەمی ١٩٤٥ ژمارە ٥٣٧٠دا دەڵێ: مانەوەی ئەم دەستە چەکدارانە دەبێتە هۆی ئەوەی لەگەڵ سەرهەڵداوەکانی تر لە پارێزگای ٤ (واتە ورمێ) و ناوچەی مەهاباد ئاژاوە و نائارامی بنێنەوە.

پەیامنێری دەیلی ئێکسپرێس لە ١٥ی ئابی ١٩٤٦، لە وتووێژێکدا لەگەڵ باڵیۆزی عێراق لە تاران سەبارەت بەکوردە هەڵهاتووەکانی عێراق بۆ کوردستانی ئێران دەڵێت:

(*) ئەم راپۆرتەیش کورت کراوەتەوە -هەورامی.

بەپێی پەیمانی نێوان عێراق و ئێران تەواوی ئەو کوردانەی عێراق کە هاتوونەتە کوردستانی ئێران بەتایبەتی مستەفا بارزانی، لە عێراقدا بەمردن حوکم دراون و، دەبێت لەلایەن دەسەڵاتدارانی ئێرانەوە دەستگیر بکرێن و، بدرێنەوە عێراق. بەڵام ئێستە بارزانی و کوردە هەڵهاتووەکانی تر لە ناوچەی ژێر دەسەڵاتی سۆڤیەتدان و، دەستیان پێ ناگات. لە ٢٦ی ئەیلولی ١٩٤٦ پەیامنێری ئاژانسی ڕۆیتەر لە بەغدا ڕادەگەیەنێ کەوا سەرکردەی کوردەکانی ئێران حەمە ڕەشیدخان داوای لە دەوڵەتی عێراق کردووە شێخ ئەحمەدی بارزانی عەفوو بکات.

***

ژمارە ١٩

لە یادداشتەکانی سەرکونسوڵی یەکەتیی سۆڤیەت لە تەورێز هاوڕێ کراسنیغ

٢٩ی کانوونی دووەمی ١٩٤٧ لە چاوپێکەوتن لەگەڵ کونسوڵی ئینگلیز لە تەورێز بەڕێز قارس (هارس)دا، دەیویست شتێک لە بارەی بارزانییەوە لە من بزانێت، هەروەها لەهۆی بەربەرەکانیی بارزانی پرسیاری دەکرد، قارس وتی: بەپێی ئەو هەواڵانەی بەدەستی گەیشتوون، برای مەلا مستەفا و هەندێ هۆزی کورد لە عێراقەوە هاتوون بۆ یارمەتیدانی مەلا مستەفا و، لە کوردەکانی ناوچەکە سوورترن بۆ خەباتکردن.

من وای بۆ دەچم، بەربەرەکانێی کوردی عێراق دژی سوپای ئێران بەفیتی ئینگلیزە. ڕۆڵی ئینگلیز لەناو کورددا بەهێز دەبێت و، ئینگلیز هەوڵ دەدەن نەوەک تەنیا چەک لای کورد بهێنێتەوە بگرە چەکی زیاتریشیان دەدەنێ. هاتنی باوکی ژنەکەی مەلا مستەفایش دوور نییە هەر بەدەستی ئینگلیز بێت. جێی سەرسوڕمان و گومانە بۆچی تاکو ئێستە ئینگلیز و دەوڵەتی عێراق گوێ نادەنە هاتووچۆی ئازادی هۆزە کوردەکانی عێراق بۆ ئەمدیو و ئەودیوی سنوور. گەرچی ڕێبەرە دیموکراتخوازەکانی کورد گیراون و ئیتر ڕۆڵی ئێمە نەماوە، ئینگلیز هەوڵ دەدەن جێ پێی خۆیان لەناو کورد و ئازەربایجانەکان بەهێز بکەن. ئەوانیش وەک خێڵەکانی باشووری ئێران بەدوای هێزێکدا دەگەڕێن کە دەوڵەتی ناوەندی ناچار بێت حیسابی بۆ بکات. ئینگلیز نایانەوێ ڕۆڵی خۆیان لە کوردستان بەش بکەن، لەبەرئەوە ئەمریکاییەکان زوو زوو گەشتی کوردستان دەکەن. پێویستە ئەم بۆچوونانە و، ئەنجامانەی سەرەوە تاقی بکرێنەوە و، ڕوون بکرێنەوە.

کراسنیغ لە چاوپێکەوتنێکی تر لە ڕێکەوتی ٧ی مانگی مایسی ١٩٤٧دا لەگەڵ

سووتون کونسولی ئەمریکا لە تەوریز دەنووسێت: لە سەرەتای کانوونی دووەمەوە ئەمریکایی و ئینگلیزەکان زۆر هەواڵ و دەنگوباسی کوردستان دەپرسن و، باسی کوردستانی گەورە دەکەن. ئێمە هەندێ سەرچاوە و ڕاستیمان بەدەستەوەیە کە دەوڵەتانی ناوبراو هەوڵ دەدەن قازی محەمەد و سەدر و حوسەینی قازی بۆ لای خۆیان ڕاکێشن و، بۆ ئەم مەبەستەیش داوای لێبوردنیان لە دەوڵەتی ئێران بۆ دەکەن. هەروەها دەیانەوێت بە مستەفا بارزانی بڵێن خۆی تەسلیمی ئێران بکات و واز لە بەربەرەکانێی ئێران بێنێت؛ بەڵام ئەمەیان نەتوانی، لەبەرئەوەی لەکاتی هاتنی ئالین(*) بۆ ناوچەکە، قازییەکانیان لە داردان و، مەلا مستەفایش بەبەربەرەکانێیەکی تەواو دژی سوپای ئێران هەستا. ئەفسەرە ئەمریکاییەکان بۆ ڕێکخستنی پلانی لەناوبردن و سەرکوتکردنی بارزانییەکان و دەرکردنیان بۆ ناو خاکی عێراق یارمەتیی ئێرانییەکانیان دا. بەربەرەکانێی مەلا مستەفا و، هەروەها دەنگوباسی هاتنی هەندێ هۆز و خێڵی کورد بۆ یارمەتیدانی بارزانییەکان بەڕاستی وەرگیراوە و ئەمریکاییەکان جێگەیەکیان بۆ دروستکردنی باڵەفڕگە لە ناوچەی ڕەزائییەدا دیاری کردووە. کراسنیخ لە درێژەی ڕاپۆرتەکەیدا دەڵێت: شا کە بۆ ناوچەکە هات بڕیار وابوو لەگەڵ عیسمەت ئینۆنۆ (سەرکۆماری تورکیا) لەسەر سنووری ئێران - تورکیا دیدار بکات؛ بەڵام لە دواییدا دەرکەوت کەوا شا نەڕۆیشتووە؛ بگرە نوێنەری خۆی بۆ ئەوێ ناردووە.

***

ژمارە ٤٧

لە یادداشتەکانی سەرکونسوڵی سۆڤیەت لە ڕەزائییە هاوڕێ ئاشۆمۆڤ

١٤ی ئاداری ١٩٤٧ کونسوڵی ئەمریکا لە تەوریز لیستر سووتون هاتە لام و ڕایگەیاند کەوا لە ڕێگەی جەنەراڵی ئێرانی هۆمایونی-یەوە زانیویەتی:

١- هەندێک لەو بارزانیانەی خۆیان تەسلیم کردووە گوتوویانە، بارزانییەکان هەموویان بەتەمان خۆیان تەسلیمی سوپای ئێران بکەن و، سەرکردەکانیان شێخ ئەحمەد و مەلا مستەفا بارزانی خۆ و بەختیان ئەم هەلەیان پێ داون.

٢- گوایە ئەوانە بەتەمان بەشەڕکردن خۆیان بگەیەننە ناو خاکی یەکەتیی سۆڤیەت. هەروەها لیستر سووتون لێی پرسیم «لەم بارەیەوە من چی دەزانم»، لە وەڵامدا وتم: لە چاوپێکەوتنمدا لەگەڵ کاربەدەستانی خۆجێیی ئێران و، هەروەها فەرماندەکانی سوپای ئێراندا لەم بارەیەوە هیچیان بەمن ڕانەگەیاندووە.

(*) جورج ئالین باڵیۆزی ئەمریکا لە ٣١ی ئاداری ١٩٤٧دا دێتە تەوریز و، پاشان دەچێتە جولفا و خوی و شاپور و ڕەزائییە -(هەورامی).

پرسیار: «ئاخۆ هۆی بەربەرەکانیی هەندێک لە سەرۆکەکانی کورد نازانیت؟»

لە وەڵامدا وتم: «بێ گومان لە چارەنووسێکی وەک دیموکراتەکانی ئازەربایجان دەترسن».

پرسیار: «لەکاتی چاوپێکەوتنمدا لەگەڵ هەندێ لە دانیشتووانی شاری ڕەزائییە بەهۆی ڕووداوەکانی ناوچەکەوە نیگەرانیی خۆیان دەربڕی و دەیانەوێت بۆ هەمیشە بۆ نێزیکی تاران کۆچ بکەن، ئێوە ناتوانن بڵێن هۆی ئەمە چییە؟»

وەڵام: «ئەوان بۆ خۆیان دەتوانن بۆت باس بکەن لەبەرچی نیگەران و پەرێشانن؛ بەڵام من وای بۆ دەچم پەرێشان بوونی ئەوانە تەنیا دەتوانین بڵێین هەر ئەو هۆیانەن کە لەکاتی خۆیدا خەڵکیان ئازار دەدا». زەردەخەنە گرتی و بەنیشانەی ڕازیبوونەوە سەری لەقاند. دوای ئەمە ئەو لەسەر چاوپێکەوتنی لەگەڵ عومەرخانی شەریفی سەرکردەی هۆزی شکاک دوا کە یەکەم چاوپێکەوتن لە نەخۆشخانەی ئەمریکی لە تەوریز بووە و، دووەمیان لە ١٣ی ئاداری ١٩٤٧دا لە ماڵی عومەرخان لە گوندی زەندەشت بووە.

لەسەر پرسیاری من: ئەنجامی سەفەری عومەرخان بۆ تاران چی بوو؟

وەڵام: «من لەم بارەیەوە هیچ نازانم تەنیا بۆ دیتن و چۆنیەتیی نەخۆشییەکەی چووبوومە لای».

لیستر سووتون دوای ئەوەی ئەو پرسیارانەی لێ کردم، وتووێژەکەی بردە سەر شتی تر و، سەبارەت بەچۆنیەتیی ژیانی کۆمارەکانی قەفقاز و بیۆگرافیی من پرسیاری کرد. هەروەها وتی: بەتەمایە پشوودانی خۆی لە کەنارەکانی دەریای ڕەش بباتە سەر و، لە گەشتەکەیدا دەیەوێ سەردانی گرۆزیا (جۆرجیا) بکات، هەر بۆیە بەسەردان هاتووەتە تەوریز و، پاسپۆرتەکەی لای هاوڕێ کراسنیغی کونسوڵی سۆڤیەت داناوە بۆ وەرگرتنی ڤیزە.

ئەو هەروەها باسی سەرۆک کۆماری وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا (ڕۆزفلت)ی کرد و، وتی: ئەگەر ئەو دوای کۆنفرانسی کرم لای ئێوە مابایەوە و چارەسەر کرابا، دەیتوانی ژیانی خۆی بۆ چەند ساڵێکی تر درێژ بکاتەوە. لە وەڵامدا وتم: «بەتەواوی دەکرا وابێت». وتووێژی ئێمە یەک سات و ٤٥ خولکە درێژەی کێشا، وەرگێڕمان کابرایەک بوو بەناوی هیک کە بەڕەچەڵەک ئاسوورییە و، کارکەری هەمیشەیی کونسوڵی ئەمریکایە لە تەوریز.

ئاشۆمۆڤ

***

ژمارە ٥٢

لە یادداشتەکانی سەرکونسولی یەکەتیی سۆڤیەت لە ڕەزائییە هاوڕێ ئاشۆمۆڤ – د.ی

٢٧ی مایسی ١٩٤٧ ئاشکرابوو بەشێک لە کوردەکانی بارزانی بەسەرۆکایەتیی مەلا مستەفا گەڕاونەتەوە کوردستانی ئێران و، بەرەو ناوچەی ماکۆ کەوتوونەتە ڕێ بۆ نێزیک بوونەوە لە سنووری سۆڤیەت. گەڕانەوەی بارزانییەکان بۆ ئێران لەگەڵ هاتنی شا بۆ ئازەربایجانی ئێراندا هاوکات بوو. ئەمە بووە هۆی ترس و نیگەرانیی چینی دەوڵەمەند و داروودەستەی مووچەخۆر و سوپای ئێرانی.

لە ١٩٤٧/٥/٢٨دا سەبارەت بەپەیدابوونی کوردە بارزانییەکان لە ناوچەکەدا کونسولی تورکیا نەجیب بەگ بەپەلە ئاگەداری کردمەوە و، ڕایگەیاند «بارزانییەکان نیازیان وایە بڕۆنە ناو خاکی یەکەتیی سۆڤیەت، بۆیە ئەوانە کورتترین و نێزیکترین ڕێگەیان بەناو خاکی تورکیادا هەڵبژاردووە. لە ناوچەی گوندی گەڤەر (تورکیا)، گوایە بارزانییەکان بەرەو ڕووی پاسەوانانی سنووری تورکیا بوونە و، ناچاریان کردوون خاکی تورکیا بەجێ بهێڵن. ئێرانییەکان بەتەمان لە ناوچەی ماکۆ گەمارۆی بارزانییەکان بدەن، بۆیە سوپایەکی زۆریان ناردووە بۆ ئەوێ».

پاشان ئەو بەگاڵتەجاڕییەوە وتی: «هەرچۆنێک بێت ئێرانییەکان ناتوانن هیچ لە مەلا مستەفا بکەن لەبەرئەوەی لێهاتوویی و شەڕوانیی یەک کورد لە دە سەربازی سوپای ئێرانی زیاترە».

سەبارەت بەتوانای سوپاییی سەربازی ئێرانی قسەی کرد و وتی: «ئەگەر من کارم بەئێرانییەکان بوایە بەهەزار سەربازی ئازاوە بەبێ هیچ کۆسپێک بەناو خاکی ئێراندا هەر لە باکورەوە تاوەکو باشوور دەگەڕام».

من وا تێگەیشتم نەجیب بەگ دەیەوێت قسەم لێ بکێشێتەوە و، بەم شێوەیە هەڵوێستی ئێمە بەرامبەر بە ئێرانییەکان بزانێت تا لە هەلێکی هەڵکەوتوودا بیگەیەنێتە لای کاربەدەستانی خۆجێیی ئێران، و بە لەبەرچاوگرتنی ئەم شتانە من لە قسەکردندا خۆم ڕاگرت و قسە خراپەکانی ئەوم لەسەر ئێرانییەکان پەسند نەکرد.

نەجیب بەگ لەکاتی ڕۆیشتنیدا داوای لە ئێمە کرد، سەردانی بکەین لەبەرئەوەی بەگوتەی ئەو ورمێ زۆر ناخۆشە و نازانێت کاتی ئازادی خۆی چۆن بەرێتەسەر.

ئاشۆمۆڤ

***

١١ی حوزەیرانی ١٩٤٧

ژمارە ٤٤

ڕاگەیاندن

لەبارەی هاتنی مەلا مستەفای بارزانی بۆ ناوچەی ماکۆ

لە چاوپێکەوتن لەگەڵ پیاوە ناسراوەکاندا بۆم دەرکەوت مەلا مستەفای بارزانی بە ٥٠٠ چەکدارەوە لە عێراقەوە بەناو خاکی تورکیادا گەڕاوەتەوە ئێران. دوای چەند تێکهەڵچوونێک لەگەڵ سوپای ئێراندا کە بەدوایان کەوتبوون لە یەکەم ڕۆژانی ئەم مانگەدا مەلا مستەفا خۆی گەیاندووەتە لای کوردەکانی ناوچەی (قەتور)ی سەر بەهەرێمی (خوی)، بەمەبەستی ڕۆیشتنی بۆ ماکۆ و یەکگرتنی لەگەڵ کوردەکانی هۆزی جەلالیدا.

دەسەڵاتدارانی ئێرانی لەم هەفتەیەی دواییدا بۆ پێشگیری لە گەیشتنی مستەفا بارزانی بەکوردەکانی ماکۆ بەسوپایەکەوە کە نێزیکەی پێنج هەزار کەسە هاتوونەتە ماکۆ.

سەرەڕای ئەمە بەپێچەوانەی چاوەڕێ کردنی دەسەڵاتدارانی ئێرانی، چەکدارەکانی مستەفا بارزانی لە ٥ی حوزەیرانی١٩٤٧ لەنێوان گوندی شوت و ماهور لە ٢٥ کیلۆمەتری دووری ماکۆ بەدەرکەوتوون و لە ١٠ی حوزەیراندا تێکهەڵچوونێکی بچووک لەنێوان سوپای ئێران و چەکدارەکانی بارزانیدا ڕووی داوە.

لە ڕێکەوتی ١٠ی حوزەیرانی ١٩٤٧ سات ١٩ فەرماندەی هێزی کوردستان لە ڕەزائییە جەنەڕال هومایۆنی لەگەڵ جەنەرالێکی تر و، پاسەوانێکی تایبەتی خۆی بەبۆنەی هاتنی مەلا مستەفای بارزانی بۆ هەرێمی ماکۆ هاتە لام.

لە وتووێژدا هومایۆنی وتی: مستەفا بارزانی نیازی وایە خۆی لە گەمارۆ ڕزگار بکات و خۆی بگەیەنێتە لای کوردەکانی جەلالی، دەیەوێت پاش ئەوەی سوپای ئێران تووشی هەندێ ناخۆشی بکات، پەنابەرێتە بەر تورکیا یان یەکەتیی سۆڤیەت.

بەپێی ڕاگەیاندنی هومایۆنی، ئەو (واتە هومایۆنی) پێوەندیی بەدەسەڵاتدارانی تورکیا کردووە و، بەڵێنی لێ وەرگرتوون کە نەهێڵن مەلا مستەفا بچێتە ناو خاکی تورکیاوە. هومایۆنی داوای کرد تاوەکو من فەرماندەی سوپای یەکەتیی سۆڤیەت ئاگادار بکەمەوە کە لەوانەیە مەلا مستەفا بارزانی بیەوێ بچێتە ناو خاکی یەکەتیی سۆڤیەت، بەمەبەستی ئەوەی تاوەکو دەرفەتی دەستە چەکدارەکانی مەلا مستەفا بۆ ناو خاکی یەکەتیی سۆڤیەت نەدات.

هومایۆنی ئامادەیی خۆی دەربڕی کە لەکاتی پێویستدا لەگەڵ فەرماندەی سوپای

سۆڤیەت لە هەر شوێنێکی سنووری ئێران و سۆڤیەتدا چاوپێکەوتنی هەبێت. من لە وەڵامدا وتم: لەگەڵ فەرماندەی سوپای یەکەتیی سۆڤیەت پێوەندییم نییە، بەڵام لەسەر داواکاریی ئەو دەوڵەتی سۆڤیەت لەم بارەیەوە ئاگادار دەکەمەوە.

بەڕێوەبەری ئەرکی سەرکونسولی یەکەتیی سۆڤیەت لە ماکۆ

ن - مورادیان

***

١٤ی حوزەیرانی ١٩٤٧

ژمارە ٤٥

ناوەڕۆکی وتووێژ لەگەڵ جەنەرال لیتینانت (لیوا) هومایۆنی

١٣ی حوزەیران لەگەڵ سکرتێری کونسلگەری هاوڕێ موحەرەمۆڤ لە وەڵامی چاوپێکەوتنەکەی فەرماندەی سوپای کوردستان و، ناوچەی ڕەزائییە (ناوچەکانی ڕەزائییە و خوی و ماکۆ)، چووینە لای لیوا هومایۆنی، لە وتووێژدا جەنەرال وتی: پێیان ڕاگەیاندووە کە بەیانیی ڕۆژی دەی حوزەیران چوومەتە تەورێز و پرسیاریان لە من کردووە ئاخۆ لەسەر پردی گوندی قیزڵداغ (١٤ کیلۆمەتر دوور لە ماکۆ) حوشتری کوژراوتان بینیوە، منیش لە وەڵامدا وتم: بەڵێ ڕاستە، لەسەر پردی قیزڵداغ ٥ تا ٦ حوشتری کوژراوم بینی. هەروەها سوپای ئێرانیش مۆڵگەی دابوو و، نێزیک ئەم پردەش لاشەی مرۆڤێکم بینی؛ بەڵام لەم هەموو ڕووداوە تێ نەگەیشتم، لە وەڵامی مندا هومایۆنی ڕای گەیاند:

«هەروەک من ٩ی حوزەیران ڕام گەیاند، لەو ڕۆژە لە بەیانییەکەیدا تێکهەڵچوونێک لەنێوان سوپای ئێمە و دەستەکانی مەلا مستەفای بارزانی لە کێوەکانی گوندی شوت لە ٢٥ کیلۆمەتری ماکۆ ڕووی داوە و، لە هەردوولا کوشتاریان داوە، شەو لەسەر ڕۆژی ١٠ی حوزەیران دەستەکانی مەلا مستەفا بارزانی گەمارۆی سوپای ئێمەیان شکاندووە و دەربازبوونە و، لە ڕێگەی پردی قیزڵداغ بەرەو ماکۆ بۆ ناوچەی گوندی خاسین لە ٢٠ کیلۆمەتری باکوری ڕۆژهەڵاتی ماکۆ کەوتوونەتە ڕێ.

دەستە چەکدارەکانی مستەفا بارزانی بەرەو سنووری یەکەتیی سۆڤیەت ملیان ناوە؛ بەڵام بەتەواوی هێشتا نازانین ئەوانە بەرەو کوێ دەچن؟ بۆ یەکەتیی سۆڤیەت یان بۆ تورکیا دەڕۆن؟ سوپای ئێمە بەدوایان کەوتوون و، هیوادارین لەم ڕۆژە نێزیکانەدا لەناویان بەرین، لەو کێوانەدا ئەو جێگەیەی ئێستە تێیدان و پاڵیان پێوە داوە لەبەر گەرما و زۆربوونی مار ناتوانن هێندە لەوێ بمێننەوە و، ئەگەر بێتو ماوەیەکی زۆر لە گەمارۆی ئێمەدا بن هەر بۆ خۆیان دەمرن. جگە لەمە ئەوانە لەوێ ناتوانن خواردن بۆ

خۆیان بەدەست بێنن. پاشان هومایۆنی لەمنی پرسی ئاخۆ داواکارییەکەی بەدەوڵەتی یەکەتیی سۆڤیەت گەیەندراوە و، وەڵامەکەی دەویست بزانێ چییە؟ ئەو دووپاتی ئەوەی کردەوە کەوا دەیەوێ لەگەڵ نوێنەری فەرماندەی سوپای سۆڤیەتی چاوپێکەوتنی هەبێت و، سەبارەت بەرێگەنەدانی دەستە چەکدارەکانی مەلا مستەفا بۆ ناو خاکی یەکەتی سۆڤیەت وتووێژ بکات. من لە وەڵامدا وتم:

داواکارییەکەی ئەوم گەیاندووەتە دەوڵەتی خۆم.

لە وەڵامی پرسیارەکەمان سەبارەت بەچەکدارکردنی جووتیارەکان مەبەستی چییە؟ هومایۆنی وتی: جووتیارەکان بۆ خۆپاراستنیانە لە هێرشی بارزانییەکان. لەوانەیە هێرش بکرێتە سەریان بۆیە چەکدار دەکرێن.

بەڕێوەبەری ئەرکی سەرکونسڵگەری یەکەتیی سۆڤیەت لە ماکۆ: مورادیان

سکرتێری کونسوڵگەریی: موحەرەمۆڤ

***

١٨ی حوزەیرانی ١٩٤٧

ژمارە ٤٧

دەقی وتووێژ لەگەڵ فەرماندەی ماکۆ کەڕووبی

١٧ی حوزەیران لە تەورێزەوە کارکەرانی نوێنەری بازرگانیەتیمان هاوڕێیان کامبالین و نوویکۆڤ بەمەبەستی ڕۆیشتن بۆ ناوچەی عەرەبلەری سەر بە ماکۆ گەیشتنە ئێرە بۆ ئەوەی لەگەڵ چۆنیەتیی کڕینی کەلوپەل (هێنانی ئاژەڵ، سکۆت ئیمپۆرت) و، هەروەها لەگەڵ کرێکارانی خەڵکی ئەوێ، حیساب بکەن.

هەر لە هەمان ڕۆژدا، من هاوڕێیانی ناوبراوم بەفەرماندە کەڕووبی ناساند و، لە مەبەستی سەفەرەکەیان بۆ ئێرە ئاگادارم کردەوە. لەسەر ڕۆیشتنی هاوڕێیان کامبالین و نوویکۆڤ بۆ عەرەبلەر هیچ دژایەتییەکی نەکرد. بەڵام وتی: دەبێ لە عەرەبلەر خۆیان بەبەخشدار بناسێنن. پێش ئەوەی لەلای من بڕۆنە دەرێ، کەڕووبی وتی: دەیەوێت بڕوات بۆ باخچاژیک (قەسری سەردار) بۆلای جەنەڕاڵ شابەختی کە لەوێیە. من داوام لە کەڕووبی کرد سڵاوم بگەیەنێتە شابەختی و هیوای چاوپێکەوتنی لەگەڵدا دەخوازم. نێزیکەی دوو سەعات پاش دەرچوونمان کەڕووبی بەناردنی پیاوێکی خۆی داوای چاوپێکەوتنی لە ڕێکەوتی ١٧ی حوزەیران سات ٨ی بەیانی کردبوو. ١٧ی حوزەیران کەڕووبی لەگەڵ سەرۆکی بەشی بەڕێوەبەرایەتیی دارایی فەرماندەی ماکۆ ئەردەلان هاتنە کونسوڵخانەی ئێمە و، چاومان بەیەک کەوت. کەڕووبی سڵاوی شابەختیی پێ گەیاندم و ڕای گەیاند، کە کاتی چاوپێکەوتنی بۆ ڕۆژی ١٨ی حوزەیران داناوە.

کەرووبی ڕایگەیاند کاتێک لای شابەختی بووە سەبارەت بەهاتنی نوێنەری بازرگانی یەکەتیی سۆڤیەت بۆ ماکۆ و نیازی ڕۆیشتنیان بۆ عەرەبلەر ئاگادار کراوەتەوە. شابەختی کە لەم بارەیەوە ئاگادار کرا داوای لێ کردین بەئێوە ڕابگەیەنم کەوا ڕۆیشتنی نوێنەرانی بازرگانیی یەکەتیی سۆڤیەت بۆ عەرەبلەر پێویست ناکات لەبەرئەوەی لەم ڕۆژانەدا لەوێ چالاکیی سوپایی دژی دارودەستەی چەکدارەکانی بارزانی دەکرێت کە لە ناوچەی ماکۆ دەسوورێنەوە.

کەرووبی وتی: سەفەری نوێنەرانی بازرگانیی سۆڤیەت بۆ عەرەبلەر ڕانەگیراوە؛ بەڵام سەفەری وا لە کاتێکی وادا بەڕای ئێمە لەبەر هۆی سیاسی پێویست ناکات، لەبەرئەوەی لەوانەیە ئەم ڕۆیشتنە لەناو خەڵکدا بەشێوەیەکی ناڕاست وەربگیرێت و، داوای کرد ئەم ڕۆیشتنە بۆ چەند ڕۆژ ڕابگرن.

سەبارەت بەچالاکیی سوپایی دژی کوردە بارزانییەکان کەرووبی وتی: شەوی ١٠ی حوزەیران دەستە چەکدارەکانی بارزانی لە ناوچەی گوندی قیزڵداغ گەمارۆی سوپای ئێمەیان شکاندووە و، لە ڕێگەی پردێ (لە پشتی گوندی قیزڵداغ) بەرەو گوندی ئیکبالۆ، لان لەر، گاسین بەرەو سنووری سۆڤیەت ڕۆیشتوون. بەپێی وتەی فەرماندە لە تەقەکردندا لە کاتی دەرچوونی بارزانییەکان لە گەمارۆی سوپایی ٢٥ سەربازی ئێران بریندار بوونە و، یەک بارزانی کوژراوە لەگەڵ تۆپاندنی ٥ حوشتر، پاشان ئەو وتی: بەپێی ڕاگەیاندنی فەرماندەی هێزەکانی ئێران لە ماکۆ، پاش چوار تا پێنج ڕۆژ بەربەرەکانیی بارزانییەکان تێک دەشکێت و، دوای ئەمە سوپای ئێران دەگەڕێتەوە شوێنی خۆی بۆ پاراستنی سنوور و پۆستی سوپایی دادەنرێت.

کەرووبی لایەنگیری قەوام ئەلسەڵتەنەنییە؛ بەڵام ئەمجارە لەسەر ئەو هیچی نەگوت و، بەشان و باڵای شایدا هەڵدەدا و، دەیوت شا بەپێی هەڵسوکەوت و کاروکاری، لە شای پێشوو زۆر جیاوازی هەیە و، زۆر لە کۆمەڵایەتیی خەڵکەوە نیزیکە و، بۆ پێشکەوتنی وڵات تێ دەکۆشێ و، مرۆڤێکی زۆر پێشکەوتووە.

دواتر کەرووبی وتی: شا هێندە پەرۆشی خەڵکی ئێرانە کەوا لە کاتی گەشتەکەیدا بۆ ئازەربایجان چل هەزار گلەیی و داواکاریی وەرگرتووە و، هەموو ئەم گازن و داواکارییانە دراونەتە دەزگاکانی بەرپرسیاری دەوڵەت بۆ لێکۆڵینەوەیان. بەپێی وتەکانی ئەو لەلایەن دانیشتوانی ماکۆوە سەد گلەیی بۆ شا نووسراوە و دراونەتە کەرووبی بۆ لێکۆڵینەوەیان.

تێبینی: پێمان وایە دژایەتی کردنی شابەختی سەبارەت بەگەشتی نوێنەرانی بازرگانیمان بۆ عەرەبلەر لەبەرئەوەیە کە کارکەرانی سۆڤیەتی ئاگایان لە مۆڵەدانی

سوپای ئێران لەسەر سنووری ئێران – سۆڤیەت نەبووە.

بەڕێوەبەری ئەرکی سەرکونسوڵی یەکەتیی سۆڤیەت لە ماکۆ – مورادیان

سکرتێری کونسوڵخانەی سۆڤیەتی لە ماکۆ موحەرەمۆڤ

***

١٧ی حوزەیرانی ١٩٤٧

ژمارە ٤٧

ڕاگەیاندن

سەبارەت بەچالاکیی سوپای ئێران دژی دەستەکانی بارزانی

لە بارەی ڕاگەیاندنی ڕێکەوتی ١٦ی حوزەیرانی ئەمساڵ دەتوانین زانیاریی تر بەم شێوەیەی خوارەوە ڕابگەیەنین: لە شەڕی نێوان سوپای ئێران و دەستەکانی بارزانی کە لە ٩ی حوزەیران لە کێوەکانی شوت (بەدووریی ٢٥ کیلۆمەتر لە ماکۆ ڕووی داوە) بەپێی سەرچاوەی یەکەم ٩٠ سەرباز کوژراوە و ٦ سەرباز بریندار بوونە و، هەروەها ٣٠ کەس لە دانیشتوانی کوردی خەڵکی ناوچەکە کوژراون و، دوو کەس لە جوتیاران کە بەشدارییان لە شەڕدا لە دژی بارزانییەکان کردووە کوژراون، دوای شەڕی ناوبراو سوپای ئێران شکاوە و، پاشەکشێیان کردووە.

کوژراوی بارزانییەکان بەتەواوی ڕوون نییە؛ بەڵام بەپێی سەرچاوەیەک کە پێمان گەیشتووە چەند کەسیان کوژراون. شەوی ڕێکەوتی ١٠ی حوزەیران دەستەکانی مستەفا بارزانی لە شاخەوە هاتوونەتە خوارێ و، نێزیکی ئەڵقەی گەمارۆی سوپای ئێران بوونەتەوە کە دەکەوێتە دۆڵی سەجادە لە ناوچەی گوندی قیزڵداغ (١٤ کیلۆمەتر دوور لە ماکۆ) بەمەبەستی دەرچوونیان لە گەمارۆی سوپای ئێران.

بارزانییەکان پێش دەرچوونیان لە گەمارۆی سوپای ئێران بەبێ ئەوەی سوپای ئێرانی ئاگایان لێ بێت بەشەش حوشتر ڕێگەی هاتووچۆی ئۆتۆمۆبێلی هێزەکانی ئێران لە ڕێگەی پردی قیزڵداغەوە دەبەستن بۆ ئەوەی سوپای ئێران کە ئەوانیان گەمارۆدابوو، لە ناردنی هێزی تر بۆ پشتیوانی کردنیان لە کاتی تێکهەڵچوون بێبەش بکەن.

دوای ئەوە بارزانییەکان بەتەقە و هاوێشتنی نارنجۆکی دەستی هێرش دەکەنە سەر سوپای ئێران، ئەڵقەی گەمارۆ دەشکێنن و دەرباز دەبن و ٤٥ سەرباز کە بە ئۆتۆمۆبێل نێزیک دەبنەوە دەکوژرێن و، یەک کەسیش لە بارزانییەکان دەکوژرێت.

دوای دەربازبوون لە گەمارۆکە بارزانییەکان بەڕێگەی گوندەکانی یەکماڵە، قەرەتەپە و ئالان چوونەتە ناوچەی گاسین لە دووریی ٢٠ کیلۆمەتری ماکۆ – ڕۆژهەڵاتی ماکۆ.

لەسەر ڕێگەیاندا دەستەکانی مستەفا بارزانی بەپێی توانایان شتومەک و پەز بۆ

خواردنیان له جووتیاران وەردەگرن و، دەست لەکەس نادەن. جووتیاری(*) هەندێ گوند لە ترسی بارزانییەکان گوندەکانیان بەجێ دێڵن. بەمەبەستی دواکەوتن و ڕاوەدوونان و گرتنی بارزانییەکان، فەرماندەی هێزەکانی ئێران بەهەوڵدانێکی سەخت و دژوار لە ماوەی سێ ڕۆژ هێزێکی زۆر لەگەڵ تەکنیکی سوپایی دەنێرێتە ناوچەکانی سەر سنووری ئێران - سۆڤیەت، لە ماوەی ئەم حەفتانەی دواییدا چەند هەزار کەسی نوێ لە سوپای ئێران ناردراونەتەوە ماکۆ، ژمارەی گشتیی سوپای ئێران بۆ بەربەرەکانی دژی کوردە بارزانییەکان لە ناوچەی ماکۆ نێزیکەی دە هەزار کەسە، جگە لەوە سێ هەزار چەکداری جوتیاریش لە شەڕ دژی بارزانییەکاندا بەشداری دەکەن، سوپای ئێران و چەکدارە جووتیارەکان لەسەر سنووری ئێمە لە گوندی عەرەبلەرەوە بگرە تا سنووری تورکیا جێگیربوونە.

چەند ڕۆژ لەمەوپێش لەبەر چەکدارکردنی جووتیارانی ناوچەی ئاوجیک لەلایەن ڕێژیمەوە، کوردەکانی خێڵی «ستائیلی» کە لە چەند هەوارگەی ئەم ناوچەیەدا دەژین، لەبەرئەوەی گومانیان کردبوو کەوا دەسەڵاتدارانی ئێرانی جووتیارەکانیان بۆیە چەکدار کردووە کە لەوانەیە هێرش بکەنە سەریان بۆیە ئەوانیش هێرشیان کردووەتە سەر چەند گوندێکی ناوچەکە. لەبەرئەوە دەسەڵاتدارانی ئێرانی ناچار بوون چەک لە جووتیارانی ئاواجیک بسێننەوە، تاوەکو کوردەکانی ناوچەکە ئارام ببنەوە.

لە ڕۆژانی یەکەمی چالاکییەکاندا (٧-١٠ی حوزەیران) دەسەڵاتدارانی ئێران هەندێ کوردیان لە خێڵی (حەیدەرانلی) و (مەسیرکانلی) بەمەبەستی بەشداری لە شەڕ دژی بارزانییەکان چەکدار کردووە؛ بەڵام دوای ئەوەی زانیویانە بارزانییەکان لە گەمارۆ هاتوونەتە دەر، ئێرانییەکان لە ترسی ئەوەی لەوانەیە کوردەکانی ناوچە لەگەڵ بارزانییەکاندا یەک بگرنەوە، چەکەکانیان لێ دەستێننەوە. لەم سەروەختەدا کوردەکانی ماکۆ خۆیان بێ لایەن نیشان دەدەن و، بەڵێنیان بەدەسەڵاتدارانی ئێرانی داوە یارمەتیی مەلا مستەفا بارزانی نەدەن.

بەهۆی سەرهەڵهێنان و پەیدابوونەوەی بارزانییەکان لەناو خاکی ئێراندا و هاتنیان بۆ ناوچەی ماکۆ، لەوانەیە کوردەکانی هۆزی جەلالی نەیانەوێ خۆیان تەسلیمی ئێران بکەنەوە، بەڵام لەبەرئەوەی شا دێت بۆ ناوچەی ماکۆ، یەکێک لە سەرۆکەکانی کوردی هۆزی جەلالی عومەر ئاغای خالیدی هاتووەتە ماکۆ و خۆی تەسلیمی دەسەڵاتدارانی ئێرانی کردووە و، دووەم سەرکردەیان شێخ عەبدولقادر بە ٧٠ ماڵەوە چووە بۆ تورکیا. ئەمانە بوون بەهۆی دووبەرەکی لەناو کوردە جەلالییەکاندا کە نیشانەی یەکگرتنیان

(*) لێرەوە لەچەند جێگەی ترکە ناوی جووتیار و جووتیاران هاتووە مەبەست ئازەربییەکانی دانیشتووی ناوچەکانن (هەورامی).

لەگەڵ دەستەکانی مەلا مستەفا بارزانیدا نییە.

دەسەڵاتدارانی ئێرانی سەرۆکی خێڵی ئەمویی سەر بەهۆزی میلانیان بەناوی ئەمۆوئاغای ئەمۆیان تاوانبار کرد گوایە یارمەتیی مەلا مستەفای داوە و، خواردەمەنی و حوشتری بۆ بار بۆ بردوون و، هەروەها لە پیاوەکانی خۆی دەلیلی پێ داون، ئەمۆوئاغای ئەمۆیان ئەم تاوانانەی دەوڵەتی ئێران بەرپەرچ دەداتەوە و، ڕادەگەیەنێت کەوا بارزانییەکان لەسەر ڕێگەیان وەک چۆن لە جووتیارەکانی تر بەزۆر خواردەمەنییان ئەستاندووە و لەویشیان ئەستاندووە.

ئەمۆوئاغا هەتاوەکو ئێستە ئازادە بەڵام پێ دەچێ دەدرێتە دادگەی سوپایی - سەحرایی. بەپێی ڕاگەیاندنی هەندێ کاربەدەستی سوپایی و خەڵکی ناوچەکە، دووەم دەستە چەکداری بارزانی کە ژمارەیان بە ١٨٠٠ کەس دەگات، لەم ڕۆژانەی دواییدا لە عێراقەوە هاتوونەتە ناو خاکی تورکیا و، بەرەو ناوچەی ماکۆ بەمەبەستی یەکگرتنەوەیان لەگەڵ مەلا مستەفادا کەوتوونەتە ڕێ. بەم شێوەیە ژمارەی سوپای ئێران لە ناوچەی ماکۆ و خوی دەگاتە نێزیکەی بیست هەزار کەس. لەناو فەرماندەکانی سوپای ئێراندا کە دژی کوردە بارزانییەکان شەڕ دەکەن ئەمانەی خوارەوەمان بۆ ناسراون:

لە ماکۆ:

١- پشکێنەری ئەرکانی گشتی سەرتیپ شابەختی.

٢- فەرماندەی سوپای کوردستان و ڕەزائییە لیوا هومایۆنی.

٣- فەرماندەی لەشکری ڕەزائییە سەرتیپ زەنگەنە.

٤- فەرماندەی پادگانی ماکۆ سپەبودزل تاش.

٥- سپە بودی سنووردار یان سنوورپارێز ساتراپ و چەند جەنەراڵ و کەسێکی تر، ئێمە ناویان نازانین.

لە خوی:

عەمید لەشکەری و عەمید دووراتیبی و هتد.

بازرگان و زەویدار و توێژەکانی تر پەرۆشی ئەوەن کە جێگیربوونی سوپایەکی زۆر لەسەر سنووری ئێران - سۆڤیەتدا پاشماوەیەکی خراپی بەدواوە دەبێت، واتە ئاڵۆزبوونی دۆستایەتیی نێوان سۆڤیەت و ئێران.

هەندێ کەس دەڵێن دوای کۆتایی هاتن بەچالاکی دژی بارزانییەکان، سوپایەکی زۆر بۆ پاراستنی سنووری ئێران لەگەڵ یەکەتیی سۆڤیەت لەم ناوچەیەدا دەمێنێتەوە. بۆ ئەم مەبەستەش هەر ئێستە هێزێکی زۆر لەم ناوچەیەدا بەبیانووی چالاکی دژی کوردەکان ماوەتەوە.

بەگوتەی هەندێ پیاوی ناسراو، دەستەکانی بارزانی دوای هاتنیان لە عێراقەوە بۆ ئێران لەسەر سنووری تورکیادا سێ بنکەی سوپایی تورکیایان لەناوبردووە، لەبەرئەوەی تورکەکان بەنۆرەی خۆیان ئەوانیش بۆ لەناوبردنی دەستەکانی بارزانی و هەروەها بۆ پێشگیری کردن لە هاتنی دەستەی دووەمی بارزانییەکان بۆ ئێران، هەموو هەنگاوێکیان بۆ یارمەتیدانی دەوڵەتی ئێران هەڵگرتووە. دەستەکانی مستەفا بارزانی لەم وەختەدا لە کێوەکانی قزلوون و، لەبەرئەوەی سوپای ئێران بەدوایان کەوتووە بەرەو ناوچەی ئاخ گەلی نێزیکی سنوورەکانی ئێمە ملیان ناوە.

بەڕێوەبەری ئەرکی سەرکونسوڵی یەکەتیی سۆڤیەت لە ماکۆ-مورادیان

سکرتێری سەرکونسوڵ موحەڕەمۆڤ

***

١٨ی حوزەیرانی ١٩٤٧

ژمارە ٤٨

ناوەرۆکی وتوویژ لەگەڵ سەرتیپ شابەختی

١٨ی حوزەیرانی ئەمساڵ لەگەڵ سکرتێری سەرکونسوڵخانە هاوڕێ موحەرەمۆڤ چووینە لای سەرتیپ شابەختی. شابەختی دەیوت خەڵک هیوا و ئاواتیان ڕەنگاوڕەنگە و، بۆ گەیشتن بەو هیوا و ئاواتانە بارێکی نائارام بۆ خەڵکی تر دروست دەکەن. بۆ نموونە: کردەوەی کوردە بارزانییەکانی هێنایەوە، کە لە عێراقەوە هاتوون و، ئێستە لە ناوچەی ماکۆ دەخولێنەوە. ئاخاوتنی ئەو لەسەر بارزانییەکان بۆ ئەوەبوو ناڕاستەوخۆ دەیویست نیازی بارزانی لە ئێمەوە بزانێ و، قسەمان لێ دەربێنێت. وا خۆی پیشان دەدا کە پرسیارەکەی پێوەندیی بەئێمەوە نییە. پرسیارمان لە شابەختی کرد ئاخۆ چالاکی دژی بارزانییەکان کۆتایی پێ نەهاتووە؟ لە وەڵامدا وتی: چالاکی دژی بارزانییەکان بەردەوام دەبێت، لەبەرئەوەی گوایە ناتوانن جێگە و شوێنی دەستە چەکدارەکانی بارزانی دیاری بکەن.

پاشان ئەو لە ئێمەی پرسی، ئاخۆ شوێنی جێگیربوونی دەستەکانی بارزانی نازانین؟ لە وەڵامی پرسیارەکەی ئەودا کە ئێمە جگە لەوەی لە ڕێگەی کاربەدەستانی ئێرانییەوە ئاگادار دەکرێینەوە هیچ زانیارییەکمان لەسەر سەقامگیر بوونی دەستەچەکدارەکانی بارزانی نییە. شابەختی وتی: دەستەکانی مەلا مستەفا هاتوونەتە ناو خاکی ئێرانەوە و زۆر بەخێرایی گەیشتوونەتە سەر سنووری ئێران-سۆڤیەت، ئەمە وادەگەیەنێت مەبەستێکیان هەیە، ئەگینا ئەو لە ڕێگەی تورکیا و ئێرانەوە ئەو گەشتە دوور و درێژەی

نەدەکرد و، نەدەگەیشتە ئێرە و، هەوڵی گەیشتن بۆ سەر سنووری (ئێران-سۆڤیەت)ی نەدەدا.

لە مەبەستی شابەختی تێ گەیشتین و پێمان وت: ئێمە نازانین بۆچی دەستەکانی مەلا مستەفا بارزانی بێ سزادان توانیویانە بەناو خاکی تورکیا و ئێراندا بگەنە سەر سنووری ئێران-سۆڤیەت، پاشان شابەختی درێژەی بەقسەکانی دا و وتی:

«من وەک مرۆڤێکی سوپایی دەمەوێ بەئاشکرایی ڕای بگەیەنم کەوا ئێمە دوو کەسمان لە دەستەی بارزانی بەدیل گرت و، لە وەڵامی پرسیاردا وتیان: مەلا مستەفا بەئاشکرا لەپێش دەستە چەکدارەکانیدا ڕای گەیاندووە کە ئەو بەڵێنی لە دەوڵەتی سۆڤیەتی وەرگرتووە بۆ چوونە ناو خاکی یەکەتیی سۆڤیەت. لەبەرئەوەیە دەستەچەکدارەکانی بارزانی بەخێرایی بەرەو سنووری یەکەتیی سۆڤیەت بۆ پێش دەڕۆن. ئەگەر سنووردارانی ئێوە دەرفەتی ئەوە نەدەن ئەم کوردانە بچنە ناو خاکی یەکەتیی سۆڤیەتەوە، ئەوانە ناتوانن بەزۆر بچنە ناو خاکی ئێوە و، ئەو کاتە ئێمە دەتوانین سەرکوتیان بکەین».

شابەختی وتی: باوەڕی بەقسەکانی ئەو دوو بارزانییە بەدیل گیراوەی ناوبراو سەبارەت بەپرسی یەکەتیی سۆڤیەت ناکات. لە درێژەی قسەکانیدا وتی: ئێمە (واتە سۆڤیەتییەکان) و کاربەدەستانی سوپاییی ئێران نابێ دەرفەتی ئەوە بدەین کەسانی وا لە ڕێگەی ئێرانەوە بگەنە سەرسنووری دەوڵەتی دراوسێ. بەوتەی شابەختی دەستەکانی بارزانی لەکاتی تێپەڕبوونیان بەناو خاکی تورکیادا چەند جار لەگەڵ کاربەدەستانی تورکیا تووشی تێکهەڵچوون هاتوون و، لە هەردوولادا کوژراو هەیە.

شابەختی لەبارەی ئەو هەواڵەی لەناو خەڵکدا بڵاوە سەبارەت بەپەیدابوونی دەستەی دووەمی بارزانی، بەدرۆی خستنەوە و وتی: برای مستەفا بارزانی، شێخ ئەحمەد و سەرکردەی بەناوبانگی کورد زێرۆ بەگ لەلایەن دەوڵەتی عێراقەوە گیراون.

لە وەڵامی پرسیاری ئێمە کە ئەو چۆن دەڕوانێتە ڕاگەیاندنی ڕادیۆ و چاپەمەنییەکانی هەندێ دەوڵەت سەبارەت بەوەی دەسەڵاتدارانی ئێرانی سنووری خۆیان لەگەڵ سۆڤیەت بەستووە؟ شابەختی وتی: «من لە وتووێژی ڕابردوومدا بەئێوەم ڕاگەیاند کە هیچ کاتێک نابێت دۆستایەتیی ئێران لەگەڵ سۆڤیەت لەکەدار بێت. وڵاتانی تر بەڕادیۆ و چاپەمەنیی خۆیان ئەو شتانە ڕادەگەیەنن کە پێویستیانە. ئێمە پێویستیمان بەپێوەندییەکی دۆستانە لەگەڵ هاوسێکانماندا هەیە، بەشتێکی زیادی نازانم ئەوەی دووپات بکەمەوە کە وڵاتانی ئێمە بۆ هەمیشە بەهاوسێیەتی دەمێننەوە و، دۆستایەتیی نێوانمان دەبێ هەتاهەتایی بێت، مۆڵخواردنی سوپای ئێمە لەناوچەی ماکۆ تەنیا پێوەندیی بەچالاکیی هێزەکانمان دژی دەستەکانی مەلا مستەفا بارزانییەوە هەیە و، لەگەڵ بەکۆتایی هاتنی ئەم چالاکییانەدا سوپای ئێمە دەگەڕێتەوە بۆ شوێنی پێشووی

خۆی. تەنیا من دەمەوێ دەستنیشانی ئەوە بکەم کە سنوورەکانی ئێمە لەگەڵ ئێوەدا وەک دەزانن تا ئێستە ئاوەڵە بووە و، ئێمە دەبێت سنوورەکانی خۆمان بپارێزین، پاراستنی سنوورەکانی ئێمە وەک پاراستنی سنوورەکانی ئێوەیە لەگەڵ ئێمەدا».

لەکۆتاییی وتووێژەکاندا شابەختیم لەسەر هەڵسوکەوتی هەندێ کاربەدەستانی سوپاییی ئێران لە ماکۆ و خوی لەگەڵ هاورێ خمیرۆڤ کارکەری ئێستگەی هەواییی سۆڤیەت لە ماکۆ (کە لە راپۆرتی رابووردودا ئاگادارمان کردبوونەوە) ئاگادار کردەوە و پێم راگەیاند.

بەرێوەبەری ئەرکی کۆنسوڵخانەی سۆڤیەت لە ماکۆ-مورادیان

سکرتێری کونسوڵخانە-موحەرەمۆڤ

***

ژمارە ٦٧

کونسوڵی سۆڤیەت لە رەزائییە

رووداوە سیاسییەکانی ناوچەی رەزائییە تا ئابی ١٩٤٧

... لەبارەی دیموکراتەکانی رەزائییە (مەبەست دیموکراتە ئازەربیەکانە) دەسەڵاتدارانی خۆجێیەتی زۆر بەئاسانی توانییان سەرکوتیان بکەن، بەڵام کێشەی کورد هەروا بێ چارەسەرکردن ماوەتەوە، ئەمە دەسەڵاتدارانی ئێرانیان زیاتر نارەحەت کردووە.

سەرکردەکانی کورد، ئەوانەی زیاتر لایەنگیری دیموکراتییەتن وەک: زێرۆ بەگی بەهادوری، کوردە عێراقییەکانی هۆزی بارزان بەسەرۆکایەتیی مەلا مستەفا و براکەی شێخ ئەحمەد کە لەناوچەکانی سولدوز و شنۆ و دۆڵی دەشتەبێل مۆڵیان داوە و، هێڵی بەرگرییان پێک هێناوە و بەربەرەکانییەکی تەواویان دژی کەرتەکانی سوپای ئێران کردووە. سوپای ئێران راستەوخۆ لەژێر فەرماندەییی ئەم سەرهەنگ (عەقید)انەیە: مەجیدی، ئەنساری، زەنگەنە، نەیساری و ...هتد. فەرماندەی گشتیی چالاکییەکانی شەڕ دژی کوردان بەدەستی شابەختی و هومایۆنییە.

٣ی شوباتی ١٩٤٧ شێخ ئەحمەدی بارزانی (برا گەورەی مەلا مستەفا) پروتۆکۆلی کۆبوونەوەی گشتیی بارزانییەکانی لە رێکەوتی ١٥ی کانوونی دووەمی ١٩٤٧دا بۆ ناردووین. لە پێشەکیی بەشی پروتۆکۆلەکەدا دەڵێ: دیموکراتەکان لە ئازەربایجان و کوردستان تێک شکاون، لەبەرئەوە بارزانییەکان ناچاربوون پاشەکشە بکەن و لەناوچەکانی شنۆ- سولدز و لاجان جێگیر بن.

پاشان دەڵێت: ئێمە (بارزانییەکان) هێزەکانی خۆمانمان رێک خستووە و ناومان ناوە رێکخراوی (رزگاریی کوردستان)، شێخ ئەحمەد بەفەرماندەی هێزی گشتی دیاری

کراوە و، داخوازییەکانی خۆمان لە دەوڵەتانی ئێران و عێراق بەم شێوەیەی خوارەوە ڕادەگەیەنین:

١- لێبوردنی گشتی بۆ هەموو بەشداربووانی شۆڕشی (بارزان) و هەموو شەڕوانان و خەباتگێڕانی ئازادی و سەربەخۆیی لە عێراق و ئێراندا.

٢- داوا لە دەوڵەتی عێراق بکرێت قەرەبووی ئەو زیانانەی لە بارزانییەکان کەوتووە، بکاتەوە.

٣- ئۆتۆنۆمی بدرێتە کوردستان و هەروەها ئازادی بدرێتە تەواوی هێزە سیاسییەکان.

٤- هێشتنەوەی چەک لەلای بارزانییەکان.

بۆ ئەم مەبەستەیش داوا لە پارتی دیموکراتی عێراق دەکات ببێتە ناوبژیکەری هەردوو لا بۆ وتوویژ لەگەڵ دەوڵەت، هەروەها داوای یارمەتیی مادییش لە پارتی دیموکراتی عێراق دەکات.

پاشان لە پرۆتۆکۆلەکەدا دەڵێت: ئێمە (بارزانییەکان) تا دوایین دڵۆپی خوێن خەبات دەکەین، تا ئەو دەمەی ئازادیی ڕاستەقینە وەدەست دێنین. دروشمەکانی ئێمە ئەمانەن:

گەلانی ئازادیخوازی دنیا یەک بگرن

نان بۆ هەمووان، خوێندن و لەشساغی بۆ هەمووان

چەکەکانی ئێمە لە پێناوی خزمەتکردن و ئازادیی هەموو گەلاندا دەبێت

لە ئیش و کاری سیاسیدا پێوەندیمان لەگەڵ پارتی تودەی ئێران و پارتی دیموکراتی کورد لە عێراق دەبێت، ئەم پرۆتۆکۆلە ٢٧ کەس لەسەرکردەکان و پیاوە ماقووڵەکانی خێڵی بارزانی بەسەرۆکایەتیی شێخ ئەحمەد ئیمزایان کردووە.

لە نامەیەکی تایبەتیدا شێخ ئەحمەد داوای کردووە بەزووترین کات وەڵامی ئەم پرسیارانەی خوارەوە بدرێتەوە:

١- ئەگەر بارزانییەکان دژی کاربەدەستانی دەوڵەتی تاران لە ڕەزائییە و مەهاباد شۆڕش بکەن، زیان بەبەرژەوەندییەکانی سۆڤیەت ناگەیەنێت؟

٢- داوا دەکەم ئەگەر بەپێویستی دەزانن بۆ پێشخستنی کاروبارمان هەر پێشنیازێکتان هەیە ئاگادارمان بکەن تاوەکو سوودی لێ وەرگرین.

٣- ئەگەر ئێمە ناچاربووین بەرەو سنووری سۆڤیەت پاشەکشە بکەین بەکام یارمەتیدانی سۆڤیەت بۆ درێژەپێدانی خەباتمان دەکرێ پشت ببەستین.

شێخ ئەحمەد داوا دەکات پرۆتۆکۆلی کۆبوونەوەکەیان بنێردرێتە تاران بۆ پارتی گەلی ئێران «تودە».

بەپێی دەستوری مۆسکۆ کە لە بالیۆزخانەی خۆمانەوە پێمان گەیشتووە ئێمە وەڵامی ئەم نامەیەمان نەدایەوە.

لەسەرەتادا ئێرانییەکان هەوڵیان دا بەوتوویژ لەگەڵ ئەو سەکردە کوردانەی بەردەوامن لە بەربەرەکانی دژی دەوڵەتی ئێران، ڕازییان بکات تا دەست لە بەربەرەکانیی چەکدارانە هەڵبگرن و، چەکەکانیان تەسلیمی دەوڵەت بکەنەوە. بۆ ئەم مەبەستەیش فەرماندەییی سوپای ئێران سەرهەنگ (عەقید) نەیساری نامەی ناردووە بۆ سەرکردەکانی ئەم هۆزانە، لەنامەیەکدا بۆ زێرۆ بەگی بەهادوری «هەرکی» نووسیویەتی: ئازەربایجانییەکان و ئاسوورییەکان و ئەرمەنەکان و هەروەها سەرۆک هۆزەکانی کوردی خوارەوە چەکەکانی خۆیان تەسلیمی دەوڵەت کردووتەوە:

١- عومەر خانی شەریفی (شکاک)

٢- ڕەشید بەگی جەهانگیری (هەرکی)

٣- حەسەن تیلو (دیری)

سەرهەنگ (عەقید) نەیساری پێشنیازی کردووە: زێرۆ بەگ وەکو وان پەیڕەو بکات و، هەروەها داوای تەسلیم کردنی ئەو دیموکراتە هەڵهاتووانەی کردووە کە لەلای ئەو خۆیان شاردووتەوە.

لەلایەن زێرۆ بەگی بەهادورییەوە وەڵامێک بەم شێوەیەی خوارەوە وەرگیراوە: «ترسنۆکەکان چەکیان داناوە، من لەگەڵ پیاوەکانی خۆم تا دوایین کەس بەربەرەکانی دەکەم». مەلا مستەفا بارزانی کە بۆ وتوویژ بانگ کرابووە تاران لە ڕێکەوتی ٨-١٠ی شوباتی ١٩٤٧ لەگەڵ گرووپێکی ئەفسەر لە تارانەوە گەیشتنە ناوچەی سولدوز. مستەفا بارزانی مەرجەکانی تەسلیم بوونیان کە لەلایەن دەوڵەتی ئێرانەوە پێشنیاز کراوە، لەگەڵ خۆیدا هێناوە و داوایەتی بەبراکەی واتە شێخ ئەحمەدی بارزانی.

دەوڵەتی ئێران پێشنیازی بۆ بارزانییەکان کردووە لە ماوەی سێ ڕۆژدا چەکەکانیان دابنێن لەبری ئەم کردەوەیە دەوڵەتی ئێران ژیان و ئازادیی ئەوان دەپارێزێت و دەتوانن لە ئێران بۆ هەمیشە بمێننەوە. ئەگەر بێتو ئەم پێشنیازەی دەوڵەتی ئێران پەسەند نەکەن ئێرانییەکان هەڕەشەی بەکارهێنانی هێز و، هەروەها چەککردنیان کردوون.

ئەم پرسیارانە لە کۆبوونەوەی گشتیی سەرکردەکانی هۆزی بارزان کە لە شاری شنۆدا بەستراوە، باس کراون و مەرجەکانی تەسلیم بوونی دەسەڵاتدارانی ئێرانییان پەسەند نەکردووە.

دوای سەرنەکەوتنی وتوویژ لەگەڵ بارزانییەکاندا، دەسەڵاتدارانی ئێرانی دەستیان بەخۆپێشاندانێکی تر کرد، ئەویش بریتی بوو لەوەی: بەیارمەتیی ئەم خۆپێشاندانە

دەیانەویت ڕێگە بۆ خۆیان ئازاد بکەن تا بتوانن کەرتەکانی سوپایان بنێرنە پشتەوەی بەرەی بارزانییەکان. بۆ ئەم مەبەستەش جەنەرال هومایۆنی و سەرهەنگ (عەقید) زەنگەنە لە ٢٦ی شوباتی ئەم ساڵ لە گوندی چارباش چاوپێکەوتنێکیان لەگەڵ نوێنەری زێرۆ بەگی بەهادوری (هەرکی)دا کردووە، کە بۆ ناوبژی کردن لەوتوویژ لە نێوان دەوڵەتی ئێران و کوردەکان ئەمانەی خوارەوە ئامادە بوون:

١- ڕەشید بەگی (هەرکی) کۆنەپەرست.

٢- عەلی ئاغای ئاخ چولەر -زەویدارێکی مام ناوەندییە لە ڕەزائییە- کابرایەکی کۆنەپەرستە.

هەموو هەوڵدانیان ئەوەبوو بە زێرۆبەگی بسەلمێنن بەربەرەکانی دژی ئێران بێ ئەنجامە و، سەرکەوتنی بەدواوە نابێت. دوای ئەوە ئێرانییەکان ٤ تانکی سووک و دوو سەد کەسیان لە سوپای ئێران نارده ناوچەی بالانوش و توانییان تەنگ بە کوردەکانی زێرۆ بەگی بەهادوری لە ناوچەی باراندوز چای هەڵچنن، هەروەها بارزانییەکان لەگەڵ کوردەکانی تر و دیموکراتە ئاسوورییەکان کە لە گوندەکانی دیزە -تەکیە و، شەم شید- جیان و، لە گوندەکانی تری ناوچەی باراندوز چای دەژیان، پەنایان بردە بەر کێوەکان.

ژمارەی گشتیی سوپای ئێران کە دژی کوردە بارزانییەکان و زێرۆ بەگ بەشدارییان کرد لە دە هەزار کەس زیاتر بوون، واتە پێنج تا شەش جار لە کوردەکان پتر بوون. گەرچی هێزی ئێرانییەکان زیادبوو، بەڵام زیانیشیان لە کوردەکان زیاتربوو. دەسەڵاتدارانی سوپایی زۆر بەباشی و زیرەکانە هەموو ئەمانەیان لە دانیشتوانی شار دەشاردەوە. ئۆتۆمۆبیلەکان بەبریندارەوە، هەروەها لەگەڵ پارچەی ئەو باڵەفڕانەی کوردەکان لەبەرەی شەڕ خستبوویاننە خوارێ، تەنیا بەشەو دەیانهێنانە شاری ڕەزائییە. هەموو نەخۆشخانەکانی ئاسایی و سوپایی لە ڕەزائییە و شاپوور پڕکرابوون لە سەربازی بریندار.

لەناو دارودەستەی کۆنەپەرستدا وا بڵاوە کە هۆی بەربەرەکانیی کوردەکان پێوەندی بەخواستی ئینگلیزەوە هەیە و، دەڵێن ئینگلیز بەرژەوەندیی خۆی لە ئاژاوەنانەوە لە باکوری ئێراندا دەبینێت. بۆ ئەم مەبەستەش گوایە لە عێراق دوو سەد باری حوشتر بەتەقەمەنی و کەلوپەلی خواردەمەنییەوە بۆ کوردەکانی بارزانی نێردراوە. ئەمریکاییەکان بەرژەوەندیی خۆیان لە سەقامگیرکردنی زیاتری ئارامی لە ڕەزائییە و کوردستاندا دەبینن. بۆ ئەم مەبەستەش لەم مانگانەی دواییدا زۆرجار نوێنەرانیان دەهاتن بۆ ڕەزائییە و لەگەڵ فەرماندەی سوپای ئێران دەچوونە ناوچەکانی سەر سنووری ئێران لەگەڵ تورکیا و عێراق وەک:

١- لیستر میلیر.

٢- میستر لیستر سووتون.
٣- کاپتان روزڤلت.
٤- کاپتان گاگارین.

ئەمانە و لەگەڵ هەندێ زانیاریی سوپایی و، بگرە هەندێ جەنەرالیشیان لەگەڵ بووە کە تاوەکو ئێستە ناویان نەزاندراوە.

بۆ چاوپێکەوتن لەگەڵ نوێنەری پاشکۆی سوپاییی باڵیۆزخانەی ئەمریکا لەتاران کاپتان گاگارین، سەرکردەی هۆزی شکاک عومەرخانی شەریفی لە ڕێکەوتی ٢٠ی شوباتی ئەمساڵ چووەتە تاران (لەم بارەیەوە باڵیۆزخانە و کونسوڵی خۆمانم لە تەوریز بەتیلیگرام ئاگادار کردبووەوە).

ئەمریکاییەکان بەیارمەتیی عومەر خانی شەریفی بەتەمابوون ئارامی بۆ ناوچەکانی کوردستان بگەڕێننەوە. لە ڕەزائییە زۆر بڵاوە کە مەبەستی ڕۆیشتنی عومەر خانی شەریفی بۆ تاران وەرگرتنی بەڵێنی دەوڵەتی ئێرانە بۆ پاراستنی ژیان و ئازادیی هەموو ئەو کوردە دیموکراتانە کە دەبێ باڵیۆزی ئەمریکا لە تاران بۆ ئەم کارە یارمەتیی ناوبراو بدات. دوایی ئاشکرابوو کە بەبۆنەی ٧٤ ساڵی لەدایک بوونی عومەر خانی شەریفی باڵیۆزی ئەمریکا لە تاران میوانداریی‌یەکیان ڕێک خستبوو. هێشتا لە ١٩٤٥-١٩٤٦دا بوو کە ئێمە لە ڕاپۆرتی کونسوڵیدا نووسیبوومیان کەوا ئەمریکایی و ئینگلیزەکان بەتەمان دەوڵەتێکی دەستکرد «بەکرێگیراو» بەناوی کوردستانی گەورەوە دروست بکەن. بۆ ئەم مەبەستەش نوێنەرانیان زۆر جار لەگەڵ سەرکردەکانی کورد: قازیی موحەمەد و سەیفی قازی و حاجی باباشێخ وتووێژیان کردووە. جاسوسی بەناوبانگی ئینگلیز شێخ سەعید عەبدوڵڵا گەیلانی ئەم بیروڕایە لەناو کوردەکاندا بڵاو دەکاتەوە، ئەو لە چاوپێکەوتن لەگەڵماندا، هەروەها بەئاشکرا بیروباوەڕی خۆی دەربڕی.

بۆ دروست کردنی «کوردستانی گەورە». ئەمریکایی و ئینگلیزەکان لە ١٩٤٥-١٩٤٦ پێکەوە و، دۆستانە بۆ ئەم کارە ئیشیان کردووە. دوای ڕووداوەکانی ئەم دواییەی باکوری ئێران -واتە مانگی کانوونی یەکەمی ١٩٤٦ لە کار و، جوڵانەوەکانیاندا بۆ ئەم مەبەستە هەست بەملململانێ دەکرێت، ئەمەیش لەوانەیە زۆرتر بەهۆی ئەوە بێت کە ئیمپریالیزمی ئەمریکا دوای شەڕ لەگەڵ ئەڵمانیای هیتلەری توانیویەتی لەباری ئابووری و ڕامیارییەوە خۆی بگەیەنێتە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و نیزیک، تا ئەم دواییانە ئیمپریالیزمی ئینگلیز خۆی بەخاوەنی تەواوی ئەم ناوچەیە دادەنا، لە ئەنجامی ئەم ململانێیەدا کوردەکانی ئێران بوون بەدوو بەشەوە:

١- لە بەرە یان بەشی یەکەمدا بەڕێبەرایەتیی ئینگلیز هۆزەکانی مامەش، مەنگوڕ،

دیبوکری، زەرزا، پیران، فەیزوڵابەگی و هەندێکی تری دانیشتووی باشووری کوردستانیش دەگرێتەوە، سەرکردەی بەشی یەکەمیان کۆنەپەرستی بەناوبانگ و لایەنگری ئینگلیز مام عەزیز کوڕی خوالێخۆشبوو قەرەنی ئاغای مامەشە.

٢- لە بەشی یان بەرەی دووەم کە ڕێبەرایەتییەکەی بەدەستی ئەمریکاییەکانە کوردەکانی ئەم هۆزانەی خوارەوە دەگرێتەوە:

شکاک، عەبدۆیی، دیری، هیناره (چیناره) کە لە باکوری کوردستان دەژین. سەرکردەی بەشی دووەم کۆنەپەرستی بەناوبانگ عومەر خانی شەریفییە. سیاسەتێک کە ئەمریکاییەکان و، هەروەها ئینگلیزەکان لەناو کوردەکاندا گرتوویانەبەر دەبێتە هۆی لەکەداربوونی بەرژەوەندییەکانی دەوڵەتی ئێران و تورکیا. بەڵام تورکیا ناچارە بێدەنگ بێت لەبەرئەوە چارەنووسی خۆی بەستووەتەوە بەئەمریکا.

ئێرانییەکانیش کەوتوونەتە ناو دوو ئاگرەوە. کاربەدەستانی خۆجێیی ئێران و، هەروەها پیاوە گەورەکانی شاریش بوونەتە دووبەشەوە، بەشێکیان لایەنگری ئینگلیز و ئەوی تریان ئەمریکان. پشتیوانانی سیاسەتی ئینگلیز برێتین لە:

١- سەرهەنگ (عەقید) کەمال فەرماندەی جەندرمە.

٢- سەرهەنگ (عەقید) مانۆک دوکتۆری جەندرمە، یەکێک لە چالاکەکانی پارتی داشناکەکانە.

٣- ڕەبیع ئەنساری سەرنووسەری ڕۆژنامەی کەیوان.

٤- پالکونیک نەیساری -فەرماندەی سوپایی و، هتد.

پشتیوانانی سیاسەتی ئەمریکا:

١- جەنەراڵ لیتنانت سەرلەشکر (لیوا) هومایۆنی- فەرماندەی لەشکری ٤ی ئێران.

٢- جەنەراڵ مایۆر (سەرتیپ) زەنگەنە جێگری فەرماندەی لەشکری ٤ی ئێران.

٣- حوسێن خانی ئەفشار- زەویداری گەورە و، کابرایەکی بەدەسەڵات لە ڕەزائییە.

٤- غام غەش (قەم قەش) خانی ئەفشار- زەویداری مام ناوەندی.

٥- دوکتۆر ئەفشار- زەویداری مام ناوەندی و هتد...

ئیبراهیم شایانی فەرماندەی ڕازئییە، تا ئێستە نەمانتوانیوە دیاریی بکەین سەربەکام دەستەیە؛ بەڵام باش دەزانین پیاوی پارێزگاری ئازەربایجان مەنسوورە. لەم دواییانەدا لە ڕەزائییەدا وا بڵاوبوو کە مەنسوور و ئیبراهیم شایان لایەنگری ڕوسیان. پێ دەچێ هەموویان لەیەک ئوردوگادا نەبووبن.

پێویستە ئێمە لە ململانەی ئینگلیز و ئەمریکاییەکان لەسەر کێشەی کورد کەلک وەربگرین و، پەرە بەململانەکەیان بدەین، بۆ ئەوەی بتوانین کوردەکان لەوانە دووربکەینەوە. کێشەی کورد وەک ڕابووردو لە ناوچەکەدا بۆ ئێرانییەکان زۆر گرینگە

که هەست دەکەن چارەسەرکردنی بۆ ئەوان زۆر دژوار بێت. بەهاتنی ڕۆژانی گەرم پێیان وابوو کوردەکان هێرش دەکەنە سەر گوند و شارەکان کە دەسەڵاتدارانی خۆجێیی و کۆنەپەرستانی ناوچەکە زۆر ترساون. سەقامگیربوونی هەرچی زووتری ئارامی لە کوردستان هێندە لای ئەمریکاییەکان گرینگ بوو، ئەمەش نیشاندەری ئەم ڕاستییانەی خوارەوەن:

١٤ی ئاداری ١٩٤٧ سەرکونسوڵی ئەمریکا لیستر سوتوون هاتە تەوریز، ١٥ی ئاداری ئەم ساڵ لە فەرمانداری کۆبوونەوەی شوورای سوپاییی بەبەشداریی سەرلەشکر لیوا هومایۆنی و سەرهەنگ (عەقید) زەنگەنە و دوو سەرهەنگ (عەقید)ی تر کە لە تارانەوە هاتبوون و هەروەها دوو سەرکردەی کورد عومەر خانی شەریفی (شکاک) و، ڕەشید بەگی جەهانگیری (هەرکی) بەسترا.

١٦ی ئاداری ئەم ساڵ هێزێکی زۆر لە سوپای ئێران (نێزیکەی دوو فەوج) بەرەو گوندەکانی بەند و باڵانوش بەمەبەستی ئەوەی ڕێگەی هێرشی بارزانییەکان بۆ باکوری ئێران ببەستن، دەکەونە ڕێ. لە ماوەی مانگی پێنج شەڕێکی زۆر قورس لەگەڵ کوردەکاندا دەستی پێ کرد. کوردەکان چی تر هێزی ئەوەیان نەبوو هێڵی بەرهەڵستکاری لە ناوچەکانی ناوبراو ڕابگرن. لەبەرئەوەی تەقەمەنی و خواردنیان پێ نەدەگەیشت بۆیە لە کۆتاییی مانگی نیسانی ١٩٤٧ دەستەکانی مەلا مستەفا و زێرۆ بەگی بەهادوری خاکی ئێرانیان بەرەو عێراق جێ هێشت. دیموکراتێکی زۆریش کە خۆیان لە کوردستان شاردبووەوە لەگەڵ کوردەکاندا بەرەو عێراق ڕۆیشتن، پێش ڕۆیشتنی مەلا مستەفا بارزانی و، زێرۆ بەگی بەهادوری «هەرکی» بۆ عێراق بەتەما بوون ڕێبەرە دیموکراتەکانی کورد لە زیندان ئازاد بکەن، واتا قازیی محەمەد و سەدری قازی و سەیفی قازی، بۆ ئەم مەبەستەیش دەستە چەکدارەکانیان ٢٥-٢٦ی ئاداری ١٩٤٧ بەرەو شاری مەهاباد کەوتبوونە ڕێ. ئێرانییەکان کە لە نیازی کوردەکان گومانیان کردبوو، ئیعدام کردنی ناوبراوانیان وەپێش خست، ٢٨ی ئاداری ١٩٤٧ بڕیاری دادگە دەرچوو و، درا بە جێبەجێ کردن. (چۆن بارزانی پاش کوشتنی قازی خۆی بەدەستەوە بدات و لە کاتێکدا قازی بەبێ هیچ شەرت و مەرج خۆی تەسلیم کردبوو. هەورامی).

لەو ناوچانەی کوردە چەکدارەکان موڵگەیان دابوو، هێزێکی زۆر لە کەرتەکانی موتوری سوپای ئێران بۆ ئەوێ ناردراوە، لەبەرئەوە کوردەکان ناچاربوون بگەڕێنەوە شوێنی پێشوویان. لە داردانی ڕێبەرە دیموکراتەکانی کورد بوو بەهۆی ڕق و بێزاریی کوردەکان بەرامبەر بەکاربەدەستانی ئێران. بۆ وتووێژ لەگەڵ بارزانییەکان دەستەیەک لە ئەفسەران و کاربەدەستانی ئێران هاتوونەتە سەرسنووری ئێران و عێراق. دەوڵەتی عێراق ژیان و

ئازادیی بارزانییەکانی بەو مەرجانە پاراستووە ئەگەر چەک دابنێن و واز لە تێکۆشانی سیاسی بێنن. لەم کاتەدا هەردوو برا، واتە مستەفا بارزانی و شێخ ئەحمەدی بارزانی جیاوازییەکی تەواو دەکەوێتە ناویانەوە. شێخ ئەحمەد بارزانی پێشنیازی دەوڵەتی عێراقی پەسەند کردووە، چەکەکانیان دەدەنەوە و، خۆشیان تەسلیمی کاربەدەستانی عێراق دەکەن، بەشەکەی تر لەگەڵ مستەفا بارزانیدا پەنا دەبەنە بەر کێوەکانی ناوچەی بارزان لە عێراق. دوای رۆیشتنی هێزە چەکدارەکانی کوردی بارزانی و کوردە بەرەنگاربووەکانی تر بۆ عێراق، فەرماندەی هێزەکانی ئێران کە بۆ سەرکوتکردنی سەرهەڵداوەکانی کورد سووربوو، هەوڵی دا پایەی خۆی لای شا و، هەروەها ناوبانگی سوپای ئێران لە پێش خەڵکی ئێراندا بەرزبکاتەوە، بۆ ئەم مەبەستەش بەناردنی پەیام بۆ شا کە تێیدا نووسرابوو کوردەکانی بارزانی و ئەوانی تر بەتەواوی سەرکوت کراون. لە شاری رەزائییە جێژنی سەرکەوتنی سوپای ئێران بەشکۆ و شادییەکی زۆرەوە بەڕێوەبرا. شا میداڵ و نیشانەی بەبەشدارانی شەڕی دژ بەبارزانییەکان پێشکێش کرد. گیروگرفتی رێژیم لەگەڵ کوردە دیموکراتەکانی تر کە لە هەلومەرجێکی نهێنیدا دەژیان، هەر وا چارەسەرنەکراو ماوەتەوە. رۆیشتنی عومەر خانی شەریفیش بۆ تاران، دەرچوونی دەستووری شای لە رێکەوتی ٨ی مایسی ١٩٤٧ی وەپێش خست. لە ١٢ی مایسی ١٩٤٧دا رادیۆی تەوریز بەیاننامەی جەنەڕاڵ شابەختیی بڵاوکردەوە کە تێیدا دەڵێ هۆز و خێڵە کوردەکان هەر لەخۆوە لە دەوڵەت دەترسن، ئەگەر بێتو بەرامبەر بەدەوڵەت نیازیان باش بێت، دەوڵەت نایانترسێنێت، دەوڵەت باش دەزانێت کە لەم ساڵانەی دواییدا لەبەر نەبوونیی دەسەڵاتی ناوەندی هەندێک لە ئێوە کەوتوونەتە ژێر کاریگەریی نیشتمان فرۆشەکان. پاشان بۆ سەلماندنی وتەکانی خۆی باسی دەستووری شای لە رێکەوتی ٨/٥/١٩٤٧ سەبارەت بەلێبووردنی گشتی بۆ هۆزەکانی کورد کرد. بۆ رۆژی دوایی بەیاننامەی شابەختی و دەستوورەکەی شا بەباڵەفڕە لەسەر هەموو گوند و ناوچە کوردییەکان بڵاو بووەوە، بەڵام جگە لەم سەرۆک هۆزانەی خوارەوە:

١- عومەر خانی شەریفی «شکاک».

٢- رەشید بەگی «هەرکی».

٣- حەسەن تیلو «دیری» کە لە پێشان پێناسەی خەڵکی تورکیای هەبوو.

٤- نوری بەگی بەگزادە.

لە سەرکردەکانی تری کورد کەسیان نەهاتن بۆ شار. سەرەک هۆزەکانی ناوبراو پێشوازییان لە فەرمانەکەی شا کردووە و، بەخەڵکیان راگەیاندووە کە چەکەکانیان تەسلیمی دەوڵەت بکەنەوە. سەبارەت بەوانە و پێوەندییان بەنوێنەرانی دەوڵەتی ناوەندیی تارانەوە ئێمە لە راپۆرتی ١٩٤٥-١٩٤٦مان ئاگادارمان کردنەوە.

سەفەری شا

کاربەدەستانی خۆجێیی لە شاری ڕەزائییە مانگێک پێش هاتنی شا خۆیان ئامادەکردبوو، ئەوانە هەموو خاوەن ماڵ و شوێنەکانیان ناچارکردبوو بیناکانیان سپی بکەنەوە و هەندێ شوێنی ڕووخاویان ئاوەدان یان پەرژین بکەن، تاکو دیار نەبێت. هەروەها تاقی سەرکەوتنیان پێ دروست کردبوون، خەرجیی ئەو تاقانە هەمووی لەسەر شانی خەڵک بوو، تەواوی کاربەدەستان و موچەخۆران و ناسراوەکانی خۆجێیی پاڵتۆ و شەلواری ڕەشی تایبەتیان بۆ جێژن دووری بوو و، هەموو ژنە ئازەرییەکانیان ئاگادار کردبوونەوە کە کاتی هاتنی شا بۆ باکوری ئێران، چارشێو لەبەرنەکەن و جلوبەرگی جوان بپۆشن، هەموو ڕۆژێ ئێواران ئۆرکیستری سوپای ئێران لە مەیدانی شا مۆسیقای لێ دەدا.

سەربازەکان خەڵکیان فێر دەکرد چۆن پێشوازی لە شا بکەن، بنەماڵەی دیموکراتە بەناوبانگەکان و، هەروەها ئەوانەی کاربەدەستانی خۆجێیی گومانیان لێ دەکردن کەوا نیازیان لەگەڵ شا باش نییە، ئاگادار کرابوون لە ڕۆژی هاتنی شا و، هەروەها لە کاتی مانەوەی شادا لە ڕەزائییە نەیەنە سەر جادە.

لە ٣٠ی مایسی ١٩٤٧ لە سات ١٦ تا ٢٠ خەڵک چاوەڕێی هاتنی شایان دەکرد، لە کاتی هاتنی شا بۆ ناو شار خەڵک بەگوڵ و داخوازی ئۆتۆمۆبێلەکەی شایان پڕ کرد، لە کاتی تێپەڕبوونی شا بۆ ناو شار تەنیا لەلای تاقێک کە ئاسوورییەکانی دانیشتووی شار دروستیان کردبوو ڕاوەستا. منداڵی کۆنەپەرستەکان بەبۆنەی هاتنی شاوە شیعریان خوێندەوە، ڤیکتۆریای کچی کۆنەپەرستی بەناوبانگ دوکتۆر ئەسکەندەرخان کە لایەنگیری ئینگلیزەکانە بەشان و باڵی شای هەڵدا، دەستی بەقسە کرد، لە ماوەی وەستانی شا دانیشتوانی تری ئاسووری داواکارییەکانی خۆیان دەخستە ناو ئۆتۆمۆبێلەکەیەوە. شا لە ماوەی سێ ڕۆژ مانەوەیدا لە شاری ڕەزائییە سەری لە بنکەی خەیرییەی شمشێر و ڕۆژ، ماڵی منداڵانی هەتیو، قوتابخانەی پیاوانە و ژنانەدا. شا لە بینای پارێزگەدا چاوی بەنوێنەری گەشت چین و توێژ و لایەن جگە (لە نوێنەرانی ئەرمەنی گوایا ئەوان دواکەوتبوون) کەوت، لە گوندی بەند (٥ کیلۆمەتری دوور لە شار) نوێنەرانی کورد لە بەرترس گۆیا نەوێران بێن بۆ شار، چاوی پێ کەوتن (ناوی بەشدارانی ئەم چاوپێکەوتنەمان هێشتا نەزانیوە) لە کاتی هاتنی شا بۆ ڕەزائییە لەلایەن دانیشتوانی شارەوە ٥ هەزار داخواز دراوە بە شا. ڕووداوی وا هەبوو کە ئافرەت خۆیان دەخستە ژێر ئۆتۆمۆبێلەکەی شاوە لەوانەی داوای بەربوونی خزم و کەسوکارە زیندانییەکانیان لە شا دەکرد.

١ی حوزەیرانی ١٩٤٧ ساتی ١٧ لە بینای پارێزگەدا شا چاوپێکەوتنی لەگەڵ

نوێنەرانی وڵاتانی دەرەوە کرد (ڕاپۆرتەکەی پێشکێش دەکرێت).
٣ی حوزەیرانی ئەمساڵ لە سات ٨ی بەیانی شا لە ڕێگەی مەهابادەوە بەرەو تەورێز گەڕایەوە. دانیشتوانی شاری شنۆ و نەغەدە لەسەر ڕێگەی سولدوز بۆ مەهاباد پێشوازییان لێ کرد. لەناو قەرەپەپاخەکانی ناوچەی سولدوز، قوڵی خانی پوزچالو کە کاتی فەرمانڕەوایی دیموکراتەکان جێگری وەزیری پەروەردە و بارهێنان بوو قسەی کرد و، شا میداڵی زێڕی پێ دا.

گەڕانەوەی دووبارەی کوردەکانی بارزانی

گەڕانەوەی چەکدارەکانی کورد بەسەرۆکایەتیی بارزانی بۆ ناو خاکی ئێران لەگەڵ هاتنی شا بۆ باکوری ئێران هاوکات بوو، دیموکراتەکانی پێشوو سەبارەت بەم ڕووداوە زۆر خۆشحاڵ بوون، ئەوان هومێدەوار بوون مەلا مستەفا بارزانی هێرش بکاتە سەر شار و تۆڵەی سەرکوتکردنی بێ ڕەحمانەی دیموکراتەکان لە شا بستێنێتەوە. بەشێکی تری دانیشتوانی شارەکە سەر بەکاربەدەستانی خۆجێیی بوون و لە گەڕانەوەی بارزانی نیگەران بوون، چونکە یەکەم دڵگەرمی بۆ ئەوانە لەم کاتەدا هاتنی شا بوو بۆ ناوچەکە.
بۆ ناوچەی سەرهەڵداوەکانی کوردی بارزانی ٣٠ ئۆتۆمۆبێل لە سوپای ئێران لەگەڵ تانک و تۆپی سووک نێردرا. باڵەفڕەکانی ئێران هەموو ڕۆژێ لە بەرەی شەڕی ناوچەی ماکۆدا بەهەواڵی تازە دەگەڕانەوە، لەبارەی ژمارەی چەکدارەکانی بارزانی دەنگوباسی جۆراوجۆر هەبوو، هەندێک دەیانوت ژمارەیان زۆر نییە و، لە دوو سەد کەس تێپەڕ ناکات. ئەم دەنگوباسانە لەلایەن کاربەدەستانی سوپاییەوە بڵاودەکرایەوە، تەنانەت دەکرێ بوترێ سەرچاوەی بڵاوبوونەوەی ئەم دەنگوباسانەش هەر خۆیان بوون. هەندێکی تر وا نیشان دەدەن ژمارەی بارزانییەکان لە دوو هەزار کەس زیاترە، سەرهەڵدانەوەی دووبارەی مستەفا بارزانی بۆ ناو خاکی ئێران بۆ فەرماندەی لەشکری ٤ی کوردستان، بەتایبەتی بۆ سەرلەشکر هومایۆنی زۆر ناخۆش بوو، لەبەرئەوە ئەوانە ماوەیەک لەمەوبەر هەواڵی سەرکوتکردنی تەواوی بارزانییەکانیان بە شا ڕاگەیاندبوو و، جێژنێکی گشتی هەروەک پێشتر ئاگادارمان کردنەوە بەبۆنەی سەرکەوتن بەسەر بارزانییەکاندا، ڕاگەیاندرابوو. کەچی لەم بەینەشدا لە ناکاو وا دیسانەوە بارزانی سەری هەڵداوەتەوە. بۆ سەر لێ شێواندن و خافڵاندنی فەرماندەیی لەشکری کوردستان، مەلا مستەفا لە ڕێکەوتی دووی حوزەیرانی ئەم ساڵ لە ستادی (ئەرکانی) سوپای ئێران داوای لێبووردن دەکات، لە نامەکەیدا کە بۆ جەنەراڵ هومایۆنیی نووسیوە بارزانی داوا دەکات لێبووردنی گشتیی کوردەکانی ئێران کوردەکانی ئەویش بگرێتەوە.
لە ڕێکەوتی ٣٠ی حوزەیرانی ئەمساڵ بەپێی هەواڵی گەیشتوو، بارزانییەکان لە

رووباری ئاراس پەڕیونەتەوە و چوونەتە ناو خاکی سۆڤیەت. جەنەراڵ شابەختیی فەرماندەی لەشکری کوردستان و ئەفسەرانی سەر بەئەو، تووشی شەرمەزاری بوون لەبەر ئەو هەواڵانەی کە لە ڕۆژی بەرواڵەت سەرکەوتن بەسەر بارزانییەکاندا ناردبوویان بۆ شا کەوا گەلانی ئێران پاش ئەم هەواڵەی شابەختی بە شا چاوەڕێی سەرهەڵدانی دووبارەی بارزانییەکان نەبوون. لە شاریشدا وا بڵاوبووەوە کە گوایا ئەو نیشانەی کە شا وەختی خۆی بەجەنەراڵ هومایۆنیی دابوو، لەباتی سزادانی لێی سێندراوەتەوە، سەرهەنگ (عەقید) نەیساری و سەرهەنگ (عەقید) نەجدی پلەیان تا سەرهەنگ (عەقید) دوو هێناوەتە خوارێ. نەجیب بەگ کونسوڵی تورکیا لە ڕەزائییە سەبارەت بەپێشوەچوون و نیازی بارزانییەکان لەوەی دەیانەوێ بچنە ناو خاکی یەکەتیی سۆڤیەتەوە پرسیار و سەرنجی زۆرمان دەداتێ. بۆ ئەم مەبەستەیەش لەم ڕۆژانەدا بەبیانووی جۆراوجۆرەوە هاتوچۆی دەکردم و، هەوڵی دەدا لە ڕێگەی منەوە بزانێت بارزانییەکان لە کوێن، تورکەکان زیاتر لە هەموو شتێک دەیانەوێ بزانن ئاخۆ بارزانییەکان لەگەڵ جەلالییەکانی ماکۆ کە زۆربەیان لە تورکیا دەژین یەکیان گرتووە. (وتوویژ لەگەڵ کونسوڵی تورکیا پێشکێش دەکرێت).

هەڵبژاردنی نوێنەرانی ئەنجوومەنی ئێران لە ناوچەی ڕەزائییە و شنۆ لەبەر دەست پێکردنەوەی شەڕی نێوان بارزانییەکان و سوپای ئێران ڕاگیراوە...

کونسوڵی سۆڤیەت لە ڕەزائییە ئاشوموف/ ١٩٤٧/٨/١٥

کۆپیەی نێردراوە بۆ:

١- جێگری وەزیری دەرەوەی سۆڤیەت هاوڕێ مالیک.

٢- سەرۆکی بەڕێوەبەرایەتیی بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و نێزیکی وەزیری دەرەوە هاوڕێ سیچیف.

٣- سەرۆکی بەڕێوەبەرایەتیی بەشی کونسوڵی وەزیریی دەرەوەی سۆڤیەت بیلیایێڤ.

٤- باڵیۆزی سۆڤیەت لە ئێران هاوڕێ سادچیکف.

٥- سەرکونسوڵی گەورەی سۆڤیەت لە تەوریز هاوڕێ کراسنیغ.

***

تێبینی: لەبارەی عومەر خانی شکاک و هەندێکی تر لە پیاوانی ناودار و سەرۆک هێزی کورد لەم بەڵگەیە و، شوێنانی تردا کە سۆڤیەتییەکان ناویان بەخراپ هێناون گوایە سەر بە ئەمریکا یان ئینگلیزن، پێوەندیی ئەمانە بە ئەمریکا و ئینگلیزەوە تەنیا بۆ ئەوە بووە خۆیان لە مەترسیی لەناوچوون ڕزگار بکەن، ئەمان یارمەتییان بدەن و نەهێڵن دەسەڵاتدارانی ئێران لەناویان ببەن. پاش خۆبەدەستەوەدانی ڕێبەرانی کۆمار و خۆکێشاندنەوە و بێ دەنگیی سۆڤیەت، لایەنێکی تر نەبوو ئەوانە

بگرێتە ژێرباڵ. نەشدەکرا ئاوارەی هەندەران بن، کەسیش وەری نەدەگرتن. سۆڤیەتییەکانیش ئەو شتانەیان زۆر گەورە کردووە و، لە مۆسکۆوە دەستووریان دابوو خۆیان لە کوردەکان نەگەیەن، ئەی باشە چییان بکردایە؟ – هەورامی.

***

٤ی مارتی ١٩٤٨

ژمارە ٣٢

لە یادداشتەکانی کراسنیغ سەرکونسوڵی سۆڤیەت لە تەورێز

لە وەڵامی سەردانەکەی وەحیدی کونسوڵی عێراق بۆ لامان، چوومەوە لای، پاشان وەحید باسەکەی هێنایە سەر بارزانی، لەپێشدا بەپارێزەوە و، پاشان ڕاستەوخۆ پرسی: «ئاخۆ دەوڵەتی یەکەتیی سۆڤیەت هەلی گەڕانەوەی بارزانی بۆ عێراق دەدات، یاخۆ هەر لە یەکەتیی سۆڤیەت دەمێنێتەوە!». ئەوەیشی گوت کەوا هەوڵدانی یەکەتیی سۆڤیەت بۆ گەڕانەوەی مەلا مستەفا بارزانی بۆ عێراق لەوانەیە ببێ بەدەرفەت بۆ ئەوەی ئینگلیزەکان بۆ بەکارهێنانی دژی سۆڤیەت سوودی لێ وەربگرن.

ئەم پرسیارە لای من زۆر ناشیرین و بێ تام بوو، بەڵام هەر وەڵامم دایەوە و، گوتم: دەسەڵاتی وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارەم نییە، دووەم یاسای یەکەتیی سۆڤیەت سەبارەت بەمافی پەنابردن بەپێی یاساکانی نێونەتەوایەتییە. سەبارەت بەئینگلیز پێم وایە ئەم قسە پێشتر دروست کراوە و، لایەنی پروپاگەندەی پێوەیە، پێم وایە ئەم پرسیارەی وەحید پێوەندیی بەڕووداوەکانی ئیمڕۆی عێراقەوە هەیە، پرسیارێکی ئەوتۆ و لە داهێنانی و بیروباوەڕی خۆی نەبووە. دیارە لەوێ زۆر سەغڵەتن لەبارەی سەرهەڵدانەوەی بارزانی و، ئینگلیزەکان لەوانەیە وەحیدیان ڕاسپاردبێت کەوا لەسەر مەلا مستەفا ڕوونکردنەوەیەک پێشکێش بکات، شایانی گوتنە وەحید باسی هەڵوەشانەوەی پەرلەمانی عێراقی بۆ کردم و، باسی سیاسەتی دژی ئینگلیزی لە عێراق کرد و وتی گەلی عێراق زۆر نیگەرانە ئەگەر بێتو دەوڵەتی سێیەم هێرش بکاتە سەر عێراق، ئەو کاتە دەوڵەتی عێراق دەچێتە پاڵ ئینگلیزەوە. وەحید وتی: مەبەست لە دەوڵەتی سێیەم یەکەتیی سۆڤیەتە. لە جێگەیەکی تردا ڕاپۆرتی ژمارە ٩٠ی مانگی مایس–حوزەیرانی ١٩٤٨، بەڕێوەبەری کونسوڵی سۆڤیەت لە تەورێز سەعید زادە، دەنووسێت وا لەناو خەڵکدا بڵاوە کە بارزانی لەگەڵ دیموکراتە ئازەربایجانییەکان ئامادەی گەڕانەوەن و، کاربەدەستانی ئێران زۆر لەم دەنگوباسە نیگەرانن.

***